

Genderovou optikou:

zaměřeno na český vzdělávací systém

OBSAH:

Slovo úvodem, aneb odkud vycházíme...

*Helena Skálová***I. ČÁST****KLÍČOVÉ PROBLÉMY VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU Z HLEDISKA GENDERU**

- I. 1. Genderové aspekty vzdělávání v ČR
Kristýna Ciprová
- I. 2. Genderový potenciál rámcových vzdělávacích programů
Irena Smetáčková
- I. 3. Dopady genderové segregace pedagogických sborů na symbolickou úroveň vnímání vztahů mezi ženami a muži
Tereza Kynčlová
- I. 4. Sexuální výchova na českých školách
Lucie Jarkovská
- I. 5. Odbor rovných příležitostí ve školství na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy
Linda Sokačová

II. ČÁST**PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE V PROJEKTECH NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ**

- II. 1. Představení projektu Rovné příležitosti v pedagogické praxi
Anna Babanová
- II. 2. Na cestě k vlastní rodině. Kapitoly z rodinné výchovy.
Klára Vlková
- II. 3. Fit pro změnu: flexibilita a genderová rovnost na trhu práce
Nina Bosničová, Linda Sokačová
- II. 4. Doporučení Gender Studies, o.p.s. pro práci s mládeží v oblasti rovných příležitostí žen a mužů
Nina Bosničová, Linda Sokačová
- II. 5. Živá knihovna – Tak trochu jiná knihovna
Michaela Svatošová
- II. 6. Biografie, oral history a historie žen
Helena Skálová se ptala Pavly Frýdlové (a naopak)
- II. 7. Genderovou optikou: Anketa
Nina Bosničová, Helena Skálová, Linda Sokačová
- II. 8. Závěrečná doporučení Gender Studies, o.p.s.

III. STATISTICKÁ PŘÍLOHA**Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém**

Sborník textů kolektivu autorek k problematice genderových aspektů školství v ČR

Vydává obecně prospěšná společnost Gender Studies v rámci projektu Genderově citlivé vzdělávání. Tento projekt je financován nadací Heinrich Böll Stiftung.

Vydává | Gender Studies, o.p.s., 2008

Editorka | Helena Skálová

Autorský kolektiv | Anna Babanová, Nina Bosničová, Kristýna Ciprová, Pavla Frýdlová, Lucie Jarkovská, Tereza Kynčlová, Helena Skálová, Irena Smetáčková, Linda Sokačová, Michaela Svatošová, Klára Vlková

Jazyková korektura | Kateřina Sauerová

Grafická úprava | eatelier.cz

ISBN | 978-80-86520-28-5

Slovo úvodem, aneb odkud vycházíme...

Helena Skálová

Vážení čtenáři, vážené čtenářky,

dostává se vám do rukou publikace zaměřená na genderové aspekty vzdělávání v České republice. Jejím hlavním cílem je upozornit na to, že vzdělávací systém není genderově neutrální, nabídnout reflexi stávající situace a představit příklady dobré praxe a doporučení co a jak zlepšit v budoucnosti.

Tato publikace je určena především pro tvůrce politik a systémových nástrojů ve vzdělávání, ale i pro odbornou veřejnost z řad vedení škol, vyučujících, ale i novinářů a novinářek. Měla by přispět k otevření široké diskuze o kvalitě vzdělávacího systému v ČR z hlediska genderové rovnosti.

V první části publikace se jednotlivé autorky zaměřují na klíčové oblasti vzdělávacího systému z hlediska genderu, které zmapovala Kristýna Ciprová. Irena Smetáčková se ve svém příspěvku soustřeďuje na kurikulární reformu a možnosti, které pro zmenšení existujících genderových nerovností může znamenat. Zároveň ale upozorňuje na značné limity, které zatím tomuto příznivému potenciálu brání v plném rozvoji, a navrhuje postupy, které by mohly pomoci stávající situaci zlepšit.

Samostatnou úvahu si zasluhuje i téma genderové segregace ve školství. Její symbolické významy v rovině horizontální i vertikální reflektuje Tereza Kynčlová, která zároveň upozorňuje na nástrahy esencializmu a inverzi genderových stereotypů, jež mohou vést k jejich opětovnému upevnování.

Zmiňujeme-li klíčové aspekty vzdělávacího systému z hlediska genderu, nelze bezpochyby vynechat téma sexuální výchovy. Stávající situaci v této oblasti a také možnosti a limity pro budoucí změny rozebírá ve své stati Lucie Jarkovská.

Linda Sokačová představuje nový Odbor rovných příležitostí ve školství, který funguje na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy od července roku 2008. Jeho zřízení i dosavadní činnost se jeví jako krok správným směrem, nicméně jeho role v systému i budoucnost v případě změny na ministerském postu jsou zatím nejisté.

Ve druhé části publikace se v jednotlivých příspěvcích dozvíte podrobnosti o několika projektech neziskových organizací, které lze označit za příklady dobré praxe v posunu směrem k genderovému zcitlivění a rovnosti příležitostí žen a mužů a dívek a chlapců ve vzdělávání. A jak tuto problematiku vnímají sami studující a vyučující poodhalí krátká anketa.

Na závěr jsme připojili i vybrané statistické údaje, které současnou situaci v českém školství názorně ilustrují.

... a kam směřujeme...

Pro celkový posun směrem k genderové rovnosti ve vzdělávacím systému (a jeho prostřednictvím i v celé společnosti) je zapotřebí vzájemného působení různých faktorů a společenských aktérů.

V první řadě je to akceptace společenské důležitosti tématu genderové rovnosti a rovnosti příležitostí žen a mužů, dívek a chlapců.

Dále politická vůle zefektivnit stávající kurikulární systém. To předpokládá odbornou genderovou analýzu rámcových vzdělávacích programů (RVP) a jejich aktualizaci v duchu vzniklých doporučení.

Pro úspěšné převedení RVP do praktické realizace ve školách prostřednictvím školních vzdělávacích programů, je třeba vytvořit příslušnou metodiku.

Teoretické i praktické kurzy týkající se genderové problematiky pro vyučující by se měly stát součástí systému vzdělávání budoucích pedagogických pracovníků a pracovník i jejich dalšího profesního vzdělávání.

Odbor pro rovné příležitosti by měl mít své pevně zakotvené místo ve struktuře MŠMT a jasně dané priority pro svou činnost. Měl by si stanovovat a plnit konkrétní pracovní úkoly a disponovat dostatečným a kompetentním personálním zajištěním. Ve své činnosti by měl intenzivně

spolupracovat s neziskovými organizacemi, které se na genderovou problematiku specializují.

Pokud jde o negativní jevy, jako jsou vertikální a horizontální segregace školství či genderová platová nerovnost, je třeba je důkladně zmapovat prostřednictvím genderového auditu. Výsledky šetření je třeba neustále reflektovat ve vztahu k existujícímu systému genderových rolí, stereotypů a řádu, který ve společnosti existuje.

Teprve na základě takové expertní analýzy bude možno vypracovat plán kroků vedoucích k odbourávání hluboce zakořeněných příčin genderových nerovností a vyhnout se nástrahám esencializmu.

Cesta k systémové změně, o kterou usilujeme v zájmu nastolení genderové rovnosti v oblasti vzdělávání, není snadná ani jednoznačně nalinkovaná. Tato publikace osvětluje některé z jejich klíčových aspektů, které by podle našeho názoru neměly zůstat mimo odbornou veřejnou diskuzi.

I. ČÁST KLÍČOVÉ PROBLÉMY VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU Z HLEDISKA GENDERU

I. 1. Genderové aspekty vzdělávání v ČR

Kristýna Ciprová

Úvod

Vzdělání má velkou moc. Umožňuje lidem uvědomovat si své postavení ve světě a společnosti a zároveň jim dává možnost toto postavení měnit. Na druhou stranu je vzdělání nesmírně mocné i v tom, jak naše postavení ve světě fixuje. (Renzetti, Curran 2005).

Škola tak disponuje obrovským potenciálem: určuje a nastavuje určité společenské, politické i ekonomické hodnoty, a to jak na formální, tak na neformální úrovni. Gender je kategorie, která nazírání světa významně ovlivňuje. Reflexe této kategorie však vstupuje do vzdělávání a školství velice nesystematicky: genderově citlivá a nediskriminační výuka není samozřejmým aspektem vzdělávání, předměty, které by gender vyučovaly, chybí.

Bohužel lze konstatovat, že mnohde sama výuka zůstává na poli genderových stereotypů. Ve studujících jsou spíše posilovány představy o rozdílnosti mužů a žen, přičemž tato rozdílnost je vnímána jako příčina odlišného postavení mužů a žen ve společnosti.

K tomu, jakým způsobem je možné skrze vzdělávání genderové stereotypy odstraňovat, je zapotřebí prozkoumat vzdělávací systém v České republice z genderového hlediska. Následující kapitoly ve stručnosti shrnují fungování orgánů, které se podílejí na správě školství, a schémata, podle nichž je výuka nastavena.

Vzdělávací systém v ČR

Z orgánů, které se podílejí na správě školství v České republice, patří mezi nejdůležitější Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, neboť:

- ▶ zpracovává koncepci vzdělávání,
- ▶ řídí výkon státní správy v oblasti školství,
- ▶ vede rejstřík škol,
- ▶ schvaluje učební plány (osnovy),
- ▶ schvaluje finanční normativy na žáka,
- ▶ registruje vnitřní předpisy vysokých škol.

Jak ovšem upozorňuje Irena Smetáčková (Smetáčková 2008), ministerstvu chybí jasná koncepce prosazování genderové rovnosti ve vzdělávání. Bližší údaje o této koncepci je možné nalézt v *Prioritách a postupech MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů*, kritickou analýzu tohoto dokumentu (i s návrhy opatření) nabízí Smetáčková ve *Stínové zprávě 2008* (Smetáčková 2008). K prosazování genderové rovnosti v oblasti vzdělávání by měly kromě MŠMT také přispívat následující orgány: Česká školní inspekce, Národní institut pro další vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický, krajské a obecní úřady (jako zřizovatelé školských zařízení) a také samotné školy. Jak upozorňuje Smetáčková (Tamtéž), genderová rovnost by měla platit nejen v činnostech těchto organizací, ale i v jejich vlastním chodu. Ani jedna z těchto dimenzí není samozřejmostí. Organizace výuky na jednotlivých školách vychází z kurikulárních dokumentů.

Vládní strategie v oblasti vzdělávání je zformulovaná v Národním programu vzdělávání v České republice, v tzv. Bílé knize. Spolu se zákonem č. 561/2004 Sb. (zákon o předškolním, základním, střed-

ním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – dále jen „školský zákon“) zavádí nový systém kurikulárních dokumentů, které jsou určeny pro vzdělávání žáků a žákyní ve věku 3–19 let. Tyto kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních: státní a školní. Státní úroveň představují Národní program vzdělávání (NPV) a rámcové vzdělávací programy (RVP). NPV vypracovává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Musí být schválen vládou a poté ještě Parlamentem ČR, aby vstoupil v platnost. Vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a je východiskem pro zpracování rámcových vzdělávacích programů. Upravuje ho školský zákon, ve kterém jsou uvedeny rozpracované cíle vzdělávání, vymezuje oblasti vzdělávání, vymezuje obsah vzdělávání a je zpracováván pro všechny školy na území ČR.

RVP vycházejí z Národního programu vzdělávání. Jsou závazné pro školní vzdělávací programy – vymezují závazné „rámce“ pro jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní a střední vzdělávání). Zpracovává je taktéž MŠMT, které je konzultuje s ostatními ministerstvy. RVP jsou zpracovávány pro jednotlivé obory vzdělávání. Zahrnují obsah, rozsah vzdělávání, pravidla pro průběh vzdělávání, pravidla pro ukončení vzdělání. Jsou závazné pro tvorbu učebnic.

Školní úroveň pak představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle kterých se uskutečňuje výuka na jednotlivých školách. ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. ŠVP upravují vzdělávání pro konkrétní školy a dále pro jednotlivé předměty (skupiny předmětů). Učí se podle tematických plánů.

Vzdělávání z hlediska genderu v ČR – možnosti a limity

Schválením „školského zákona“, RVP a především ŠVP získaly školy možnost vytvořit si vlastní vzdělávací program, který vychází z konkrétních představ, potřeb i zkušeností jednotlivých vyučujících. Cílem je vytvořit adekvátně náročné a motivující studijní prostředí, v němž budou mít studující dostatek příležitosti „osvojit si stanovenou úroveň klíčových kompetencí, tzn. osvojit si některé důležité vědomosti, dovednosti, postoje a hodnoty a dokázat je využívat v osobním, občanském i profesním životě“. (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia 2007). „Smyslem vzdělávání (...) není předat žákům co největší objem dílčích poznatků, fakt a dat, ale vybavit je systematickou a vyváženou strukturou vědění, naučit je zařazovat informace do smysluplného kontextu životní praxe a motivovat je k tomu, aby chtěli své vědomosti a dovednosti po celý život dále rozvíjet.“ (Tamtéž). Je ovšem důležité si uvědomit, že RVP, který stanovuje obecný rámec vzdělávání, pracuje s genderem zcela minimálně. A to i přesto, že MŠMT i vláda deklarují, že rovnost je jejich prioritou.

RVP se skládá z tzv. vzdělávacích oblastí (pod něž spadají vzdělávací obory) a průřezových témat. Vzdělávací témata se mírně liší podle typu školy (zda se jedná o gymnázium, o gymnázium se sportovním zaměřením či odborné učiliště). V RVP pro gymnázia není gender v žádné z vzdělávacích oblastí explicitně uveden, ačkoli přinejmenším vzdělávací oblast Člověk a společnost by nabízela dle svých charakteristik pro tuto problematiku prostor (lze samozřejmě argumentovat, že gender je součástí všech úrovní vzdělávání a jako takový by měl být všude patřičně reflektován). Naopak některé RVP pro odborné vzdělávání gender a postavení mužů a žen do společenskovedního vzdělání zahrnují.

Genderová tematika se neobjevuje ani v průřezových tématech – přičemž ideální by bylo, kdyby se genderová problematika sama stala průřezovým tématem. Zde je jejich absence ještě viditelnější, neboť průřezová témata si kladou za cíl reprezentovat soudobé problémy světa a především formovat postoje a hodnoty žáků a žákyní. Tematické okruhy průřezových témat jsou jednotné (a pro jednotlivé školy povinné) a procházejí napříč vzdělávacími oblastmi. Tak by měly umožňovat propojení vzdělávacích obsahů jednotlivých oborů a tím přispívat k ucelení vzdělávání žáků. V RVP pro gymnázia získává gender prostor pouze jako dílčí bod jednoho z tematických okruhů.

Jak upozorňuje Smetáčková (Smetáčková 2008), s formálním kurikulem souvisí i učebnice a učební materiály. Ačkoli začala být hodnocena genderová korektnost jednotlivých učebnic, není zaručeno, že recenzenti a recenzentky disponují genderovým vzděláním či znalostí genderové problematiky (Tamtéž).

Zakomponování genderu do výuky záleží tedy spíše na vzdělávacích záměrech jednotlivých institucí a jejich vyučujících a nastavení konkrétních ŠVP. Konkrétní instituce vytvářejí ŠVP podle údajných potřeb a zájmů studujících, ale i regionálních podmínek. Genderově vyvážený školní program tak může samozřejmě existovat: jednotliví studující nejsou rozlišováni na základě pohlaví, mohou

mít stejné nároky, ambice a dostávají stejnou podporu. Skutečnost, že se spíše jedná o dobrou víru než o realitu, potvrzují výzkumy i statistické údaje.

Gender ve vzdělávání – výzkumy a statistiky

V roce 2007 proběhlo v rámci projektu *Prolomit vlny* (více viz kapitola *Zavádění genderu do vzdělávání* či přímo stránky Otevřené společnosti www.otevrenaspolecnost.cz) dotazníkové šetření s výchovnými poradci a výchovnými poradkyněmi. Hlavním cílem dotazníkového šetření byla identifikace genderového rozměru výchovného poradenství. Zjednodušeně lze říct, že do názorů, postojů i činnosti výchovných poradců a poradkyň často vstupují genderově stereotypní představy. Budoucí směřování studujících (k jehož volbě by měli výchovní poradci a výchovné poradkyně napomáhat a jež je také hlavní náplní jejich práce) je ovlivněno genderově tradičními představami: jak ze strany studujících, tak ze strany poradců a poradkyň (Vybrané oblasti... 2007). Budoucnost studujících je formována již na základní škole, jak je patrné ze statistik, které ukazují podíl dívek a chlapců na středních školách (viz. Statistická příloha, Tab. č. 1).

Výše zmíněný výzkum či výzkum *Genderové aspekty přechodu žáků mezi vzdělávacími stupni* (Sociologický ústav AV 2005) ukázaly, že při hodnocení vhodnosti konkrétních povolání pro jednotlivá pohlaví přemýšleli výchovní poradci a výchovné poradkyně velice stereotypně. Důležitým atributem byla fyzická síla (přisuzována mužům) a schopnost empatie a péče (přisuzovaná ženám) (Vybrané oblasti... 2007). „Jako stejně vhodná pro obě pohlaví byla nejčastěji hodnocena administrativní práce, prodávání, učitelství, lékařství, ekonomika atd.“ (Tamtéž: 16). Lze se tedy domýšlet, že gymnázium, které není oborově profilováno, bude mít přibližně stejný počet studentek i studentů. Na druhou stranu je nutné zamýšlet se nad tím, že gymnázium je obvykle profilováno jako instituce, která poskytuje svým studujícím spíše humanitní vzdělání. Proto není zas tolik překvapivé, že počet dívek navštěvujících gymnázium je o něco vyšší než počet chlapců. Oproti tomu u středních odborných škol a odborných učilišť lze očekávat zvolenou oborovou profilaci studujících. Střední odborné školy celkově vykazují opět vyšší podíl dívek mezi studujícími, na středních odborných učilištích je nápadný náhlý výrazně vyšší podíl chlapců. Pro lepší ilustraci genderového rozměru volby střední školy je dobré podívat se na statistiky, které zkoumají podíl studujících podle jednotlivých skupin oborů (viz. Statistická příloha, Tab. č. 2 a 3).

Ukazuje se, že chlapci výrazně převažují v technických oborech, zatímco dívky směřují do zdravotnictví či do oborů, které spadají do společenských věd a nauk. Tento trend logicky pokračuje i na vysokoškolské úrovni (viz. Statistická příloha, Tab. č. 4).

Rozložení studujících dle pohlaví částečně odpovídá i rozložení vyučujících. Na gymnáziích i středních odborných školách převažují mezi vyučujícími ženy (zajímavé by jistě bylo složení vyučujících pro jednotlivé kurzy), na středních odborných učilištích mírně dominují muži. Celkově je však oblast středoškolského vzdělávání feminizována, což souvisí s genderovou segregací pracovního trhu (viz. Statistická příloha, Grafy č. 5, 6, 7).

Genderová platová nerovnost ve školství

Jak ukazují Petr Pavlík a Irena Smetáčková ve své analýze: „Školství je oblastí s výraznou převahou žen, která je však vnitřně rozrůzněna podle stupně a typu školy. Současně platí, že ženy ve školství často nedosahují na vedoucí funkce.“ (Pavlík, Smetáčková 2006: 3). Tato skutečnost má vliv i na finanční odměňování pedagogických pracovníků a pracovník. Z finančního hlediska patří práce ve školství obecně mezi méně atraktivní, i zde však ženy pobírají méně než muži (Tamtéž). Platy žen-učitelů jsou na základních a středních školách nižší než platy mužů-učitelů, přičemž tuto skutečnost nelze vysvětlit pouze tím, že muži jsou více zastoupeni na řídicích pozicích (Tamtéž) (viz. Statistická příloha, Grafy č. 5–9 a Tab. č. 10).

Podle šetření ISP za rok 2007 byl nejvyšší podíl mužů-učitelů zjištěn v případě učitelů odborného výcviku (63,5 %) a na středních školách včetně vyšších odborných škol a konzervatoří (36,1 %). Naopak nejméně mužů-učitelů působilo v roce 2007 v mateřských školách (0,2 %) a na základních školách (14,1 %).

Nejvyšší podíl mužů-zástupců ředitele byl zaznamenán na středních školách včetně vyšších odborných škol a konzervatoří (51,4 %). Naopak nejnižší podíl mužů-zástupců ředitele byl v mateřských školách (0,1 %). Podíl mužů-ředitelů v 11. a vyšší platové třídě činil 48,8 %.

Průměrné měsíční platy byly ve všech sledovaných druzích škol vyšší u mužů, jak učitelů, tak zástupců ředitele a ředitelů, s výjimkou učitelů mateřských škol. V mateřských školách platy učitelů převyšovaly platy učitelů o 7,8 %, tj. o 1300 Kč.

Naopak nejméně vyrovnané byly platy učitelů a učitelek na základních školách, kde platy učitelů převyšovaly platy učitelek o 0,9 %, tj. o 200 Kč. V případě zástupců a zástupkyň ředitele byly platy žen a mužů nejméně vyrovnané na ostatních školách, plat mužů převyšoval plat žen o pouhé 0,2 %, tj. o 65 Kč. Průměrný měsíční plat ředitelů v 11. a vyšší platové třídě převyšoval průměrný měsíční plat ředitelů v 11. a vyšší platové třídě o 8,1 %, tj. o 3315 Kč (ÚIV 2008) [viz. Statistická příloha, Tab. č. 10].

Jak konkrétní mechanismy způsobující platovou nerovnost mezi učiteli a učitelkami fungují, popisují Pavlík a Smetáčková ve výše uvedené analýze. Je nutné zmínit skutečnost, že většina z nich vychází z genderových stereotypů. Ty se, pokud nebudou systematicky reflektovány, nemohou měnit a jejich negativní dopady se budou odrážet i v přístupu vyučujících ke studujícím.

Zavádění genderu do vzdělávání

Již z výše uvedeného vyplývá, že většina aktivit, které zavádějí gender do vzdělávání, prozatím nepochází z vládních institucí. Vládní dokumenty a strategie hovoří o uplatňování postupů a metod, jež podporují „tvůrčí myšlení, pohotovost a samostatnost žáků“ a využívají „způsoby diferencované výuky, nové organizační formy, [zařazují] integrované předměty apod.“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia 2007: 8). Podmínky pro genderovou citlivost vyučujících i samotného školního prostředí však prozatím explicitně vytvářejí především neziskové organizace v rámci různých projektů [zde je samozřejmě nutné podotknout, že některé projekty jsou částečně financovány i státním rozpočtem]. Mezi klíčové organizace, které se podílejí na zavádění genderu do vzdělávání – především pak do pedagogické praxe – patří: Otevřená společnost, o.p.s., která zrealizovala projekt *Gender ve škole* a zaměřila se na vzdělávání v rámci projektu *Prolomit vlny*, a Žába na prameni, o.s., jež realizuje projekt *Rovné příležitosti v pedagogické praxi*. Semináře pro pedagogické pracovníky a pracovnice organizovalo v roce 2005 i Nezávislé sociálně ekologické hnutí Nesehnutí. Gender Studies, o.p.s. se podílela na vytvoření první *Stínové zprávy*, která hodnotila stav školství v ČR. Momentálně nabízí semináře pro střední, vyšší odborné a vysoké školy a připravuje rubriku, ve které zapojuje středoškolské studující. Další aktivity vyvíjejí i některá vysokoškolská a akademická pracoviště, např. katedra germanistiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity nebo oddělení Gender a sociologie či Národní kontaktní centrum – ženy a věda v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR. Následující přehled stručně shrnuje (v chronologickém pořadí – podle počátku aktivity) nejvýznamnější aktivity zaměřené na vzdělávání z hlediska genderu:

► 2003

Projekt *Zavádění konceptu Gender do pedagogické praxe* neboli *Gender ve škole*, který realizovala Otevřená společnost, o.p.s. si kladl za cíl vytvořit podmínky a nástroje pro zvyšování genderové citlivosti v české společnosti skrze výchovu a vzdělávání generace. Projekt se zaměřuje především na změnu institucionálního rámce, ve kterém výchova a vzdělávání probíhá, a na vybudování trvalejších základů v oblasti školství.

Projekt byl rozdělen na tři části, z nichž každá se zaměřila na jinou oblast školství. V rámci jednotlivých částí vznikla příručka pro vyučující občanské nauky, občanské výchovy a základů společenských věd a výukový materiál pro přípravu budoucích vyučujících. Zároveň se projekt zaměřoval na prosazování institucionálních a legislativních změn: cílem bylo začlenění genderové problematiky do pedagogických dokumentů a účinné prosazování gender mainstreamingu v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

[zdroj: www.osops.cz/cz/projekty/genderova-rovnost/gender-ve-skole/]

► 2004

Od roku 2004 jsou pravidelně vydávány *Stínové zprávy* (první z nich vydala obecně prospěšná společnost Gender Studies, další vznikly pod hlavičkou Otevřené společnosti), které se zabývají školstvím z genderového hlediska. Hlavní pozornost je upřena především na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jeho činnost z hlediska prosazování genderové rovnosti. Součástí jednotlivých *Stínových zpráv* je vždy analýza současného stavu a návrh doporučení pro MŠMT.

[jednotlivé zprávy: www.otevrenaspolecnost.cz/download/files/stinova-zprava.pdf, www.proequality.cz/res/data/002/000241.pdf, www.proequality.cz/res/data/005/000588.pdf]

► 2005

V roce 2005 zorganizovalo hnutí Nesehnutí dva semináře pro pedagogické pracovníky a pracovnice v rámci projektu *Vzděláním k překonání genderových stereotypů a nerovnosti*. Součástí byla i distribuce nových informačních materiálů (konkrétně pro vzdělávání vznikla brožura *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání*).

[zdroj: www.nesehnuti.cz/publikace/vyrocka_05.pdf]

Pracovní program *Vzdělávání* vznikl v rámci projektu *Prolomit vlny*, opět pod hlavičkou Otevřené společnosti, o.p.s. Hlavními výstupy tohoto programu jsou následující dokumenty: *Genderová analýza českého školství*, *Studie současného systému školství*, *Studie systému výchovného poradenství*, *Dotazník k výchovnému poradenství*, *Výsledky dotazníkového šetření*, *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*.

[zdroj: www.osops.cz/cz/projekty/genderova-rovnost/prolomit-vlny/]

► 2006

Otevřená společnost, o.p.s. zrealizovala *Analýzu odměňování žen a mužů ve školství*. Cílem této analýzy byl genderově zaměřený rozbor odměňování pedagogických pracovníků a pracovnic v resortu školství.

[zdroj: www.otevrenaspolecnost.cz/cz/projekty/genderova-rovnost/odmenovani-ve-skolstvi/]

Občanské sdružení Žába na prameni realizovalo projekt *Rovné příležitosti v pedagogické praxi*, který se zaměřil na zavádění genderově citlivé výuky do základních škol. Hlavním cílem bylo vzdělávat vyučující v genderové problematice a poskytnout jim praktický a srozumitelný návod, jak tyto znalosti a dovednosti předávat svým žákům a žákyním. Občanské sdružení realizovalo vzdělávací semináře pro vyučující a vydávalo *Zpravodaj* – dvouměsíčník o problematice rovných příležitostí pro vyučující základních i středních škol.

[zdroj: www.rppp.cz/index.php?s=o-nas]

► 2008

V rámci projektu *Fit pro změnu* nabízí Gender Studies zdarma semináře pro střední, vyšší a vysoké školy, které jsou zaměřené na problematiku rovných příležitostí žen a mužů. Semináře vycházejí z potřeb jednotlivých tříd či vyučovaných předmětů.

[zdroj: www.genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd%5B2828%5D=x-2828-2067197]

Gender Studies od roku 2008 oslovuje studující středních škol, aby se podíleli na rubrice *Sšokem*. Tato rubrika je součástí zpravodaje *Rovné příležitosti do firem* a její příspěvatelé mají cíleně reflektovat svoje zkušenosti s diskriminací, rovnými příležitostmi, genderovými stereotypy atd.

[zdroj: www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=2104104]

I. 2.

Genderový potenciál rámcových vzdělávacích programů

Irena Smetáčková

Na základě „školského zákona“ z roku 2004 probíhá v českém vzdělávacím systému kurikulární reforma, která spočívá v zavedení nových pedagogických dokumentů, jež vymezují obsah školní výuky. Jedná se o největší změnu v českém školství od 70. let 20. století. Její přijetí nebylo a dosud není jednoznačně kladné, nicméně převládajícím názorem je, že v dlouhodobém horizontu se zvýší na základě reformy kvalita školního vzdělávání.

Velká očekávání se k reformě upínají také v oblasti genderové rovnosti, která byla dosud spíše opomíjeným tématem. Zda změny skutečně povedou k odstraňování genderových stereotypů a nerovnosti však není zřejmé. Reforma totiž vytváří pouze potenciál a jeho využití závisí na ochotě a možnostech škol, kterým by ovšem měla být poskytnuta systémová podpora.

Kontext kurikulární reformy

České školy se tradičně musely řídit učebními osnovami, které pro každý předmět stanovovaly, jaké učivo má být žákům a žákyním předáváno. Osnovy vydávaly kurikulární ústavy, které jsou státními organizacemi podřízenými Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. Ačkoliv byly učební osnovy průběžně aktualizovány, jejich základní principy zůstávaly dlouhou dobu shodné. Školy měly původně nulový a posléze zhruba třetinový prostor pro úpravu státem stanovených parametrů výuky tak, aby zohledňovaly lokální a žákovská specifika. To však bylo hodnoceno jako nedostatečné.

Záhy po politických změnách v roce 1989 začala česká veřejnost diskutovat o potřebě změn vzdělávacího systému. Školy byly kritizovány za přílišné soustředění se na faktografické znalosti na úkor dovedností, na autoritu vyučujících na úkor respektu k žákovské osobnosti, na frontální vyučování na úkor zapojení jednotlivých žáků a žákyň a rozvoje jejich tvořivosti. Tato kritika se částečně opírala o výsledky hodnocení, kterým české školy procházely v rámci mezinárodních výzkumů (PISA, TIMMS) a ze strany zahraničních týmů. Z těch vyplývalo, že v českých školách sice žáci a žákyně dosahují dobré úrovně konkrétních znalostí, ale vážně jejich aplikace.

Kritika školství souvisela s celkovou atmosférou v soudobé české společnosti. Ke všemu, co bylo spojeno s obdobím před změnami v roce 1989, bylo přistupováno s apriorní nedůvěrou a se snahou to změnit, včetně školství. Navíc zde hrál roli i obecný charakter školských systémů, které mají vždy úzkou vazbu na stát, v němž existují. Školy jsou ze své podstaty socializační instituce, jejichž úkolem je zajišťovat mezigenerační transmissi hodnot a norem považovaných v soudobé společnosti za klíčové. Které normy a hodnoty to jsou, garantuje stát. To má z hlediska kontinuity společenského vývoje své pochopitelné výhody, ale zároveň z toho plyne, že školství může být nahlíženo jako nástroj propagandy. V případě české společnosti 90. let 20. století vycházela značná část kritiky právě z toho, že školy ve své setrvačnosti nebudou schopny přizpůsobit svoji výuku novým společenským podmínkám, a je proto nutná jejich zásadní proměna.

Důležitým aspektem kurikulární reformy bylo zvýšení autonomie jednotlivých škol. Ta začala být prosazována již v předchozích obdobích v rámci územně-správních změn v České republice, které vedly k vytvoření 14 krajů. Na kraje přešla velká část pravomocí, které dříve byly centralizovány v rukou různých úřadů s celostátní působností. V případě školství bylo nejvýznamnější změnou, že kraje a jednotlivé obce se staly dominantními zřizovateli škol (většina středních škol je zřizována kraji, většina základních a mateřských škol obcemi).

Z hlediska obsahu a organizace výuky se školy řídí pedagogickými dokumenty vydávanými MŠMT, avšak ve velké části svých činností se zodpovídají zřizovatelům. Ti ovlivňují personální složení (vybírají ředitele či ředitelku školy) a stanovují část rozpočtu školy. Ve srovnání s minulostí jsou tak školy úžeji svázány s lokalitou, v níž existují.

To přináší výhody i nevýhody. Z genderového hlediska je jedním z nezamýšlených důsledků prohlubování efektu skleněného výtahu, zvláště v případě základních škol. Je-li výběr vedení školy

v rukou komise, která zahrnuje pouze menší část školských odborníků a odbornic, narůstá v rámci rozhodování váha faktorů souvisejících s genderovým řádem. Na úrovni obce jsou muži-učitelé obvykle viditelnější, zvláště pokud je jejich aprobace (zejména tělesná výchova) předurčuje k většímu zapojení do obecního života. Bez hlubší znalosti vnitřního chodu školy a bez uvědomění si genderových stereotypů je pochopitelné, že ve výběrovém řízení se jako schopnější kandidáti jeví častěji muži.

Autonomie škol spolu s tendencí snižovat vliv státu tvoří pozadí kurikulární reformy. Porozumět jí a jejím genderovým aspektům vyžaduje vnímání tohoto kontextu, včetně jeho rysů neoliberalismu.

Rámcové a školní vzdělávací programy

Jak bylo řečeno, kurikulární reforma spočívá ve změně základních pedagogických dokumentů. Původní učební osnovy byly nahrazeny rámcovými vzdělávacími programy (RVP). Ty vymezují vzdělávací obsah na jednotlivých stupních škol. Vzdělávací obsah je tvořen učivem a výstupy, které mají žáci a žákyně ukončující daný vzdělávací stupeň ovládat.

Rámcové vzdělávací programy jsou v obdobné struktuře připravovány pro tři vzdělávací stupně. Pro každý z nich existuje samostatný dokument – RVP pro předškolní vzdělávání, RVP pro základní vzdělávání, RVP pro gymnázia a dále jednotlivé RVP pro odborné vzdělávání. První tři dokumenty připravuje Výzkumný ústav pedagogický, čtvrtou skupinu dokumentů Národní ústav odborného vzdělávání. Oba kurikulární ústavy jsou organizacemi přímo řízenými MŠMT, které dokumenty schvaluje. Vedle dokumentů pro intaktní populaci vznikají také zvláštní dokumenty pro studující s lehkým mentálním postižením, pro speciální základní školy a pro pomocné školy.

Ve srovnání s učebními osnovami je v RVP hlavním posunem důraz na osobnost studujícího. Zatímco učební osnovy byly formulovány z hlediska vyučujících (co má škola učit), RVP jsou formulovány z hlediska žáků a žákyň (co má studující umět). Tato změna má významný symbolický význam a vyjadřuje nové teoretické ukotvení v pedagogickém konstruktivismu.

Vzdělávací výstupy jsou vyjadřovány v činnostech (například „žák plynule a s porozuměním čte texty přiměřeného rozsahu a náročností“). Tím se věnuje větší pozornost rozvoji dovedností než předávání pouhých znalostí. Je ovšem potřeba zdůraznit, že studující si stále musí velké množství znalostí osvojovat, neboť pouze jejich prostřednictvím a na jejich základě mohou být prohlubovány dovednosti.

Nově se výuka soustřeďuje také na rozvoj klíčových kompetencí, které představují souhrn znalostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot. Základními kompetencemi, k nimž má směřovat základní škola, jsou: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.

Z hlediska struktury výuky vymezují RVP tzv. vzdělávací oblasti, vzdělávací obory a průřezová témata. Dosavadnímu členění výuky na vyučovací předměty odpovídají vzdělávací obory (např. dějepis či výchova k občanství). Ty jsou slučovány do vzdělávacích oblastí (např. Člověk a společnost), uvnitř kterých by mělo docházet k vzájemné integraci. Napříč různými vzdělávacími obory i oblastmi pak existují průřezová témata (např. Osobnostní a sociální výchova). Vzdělávací oblasti a průřezová témata mají posílit vzájemné provazování osvojovaných znalostí a dovedností tak, aby je žáci a žákyně nevnímali jako izolované jednotky, ale dokázali s jejich pomocí řešit problémy každodenního života.

Vedle toho je podstatné také to, že RVP stanovují výstupy, ale způsob, jakým je školy naplní, je zcela ponechán na nich. Mohou k tomu využívat různé vyučovací formy a metody, ale také rozdílné obsahy. Způsob, jakým školy chtějí realizovat RVP, musí popsat v tzv. školních vzdělávacích programech (ŠVP). Ty musí z hlediska výstupů odpovídat RVP, ale v ostatních ohledech mohou a mají vyjadřovat specifickou profilaci výuky na dané škole s ohledem na lokalitu, složení žákovské populace a ideové zaměření pedagogického sboru.

ŠVP znamenají pro školy velkou míru autonomie. Zároveň však přinášejí některá nebezpečí, ať již z organizačního hlediska (při přechodu žáků a žákyň v průběhu vzdělávacího stupně na jinou ško-

lu nemusí být učivo kompatibilní), z hlediska nároků na školy (přílišná svoboda je některými školami vnímána negativně a vede pouze k formalistické účasti na reformě) nebo z hlediska zodpovědnosti vzdělávacího systému za jednotnou kognitivní socializaci nejmladší generace (decentralizace vede k rozrůžňování znalostí a dovedností, s nimiž studující odcházejí ze škol a v dlouhodobém horizontu může snižovat společenský konsenzus).

Genderová rovnost v rámcových vzdělávacích programech

RVP nesměřují výrazně a explicitně ke snižování genderových nerovností. Nicméně ve vzdělávacím obsahu vymezeném RVP jsou některé dílčí body, které se rovnosti mezi ženami a muži dotýkají. Jejich výňatky jsou uvedeny níže. Do výčtu nebyly zahrnuty RVP pro odborné vzdělávání, které existují pro každý jednotlivý obor a jejichž počet převyšuje možnosti tohoto příspěvku.

Předškolní vzdělávání

Vzdělávací oblast: Dítě a ten druhý, vzdělávací nabídka: aktivity podporující uvědomování si vztahů mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy mezi oběma pohlavími, úcta ke stáří apod.).

Vzdělávací oblast: Dítě a společnost, vzdělávací nabídka: hry zaměřené k poznávání a rozlišování různých společenských rolí (dítě, dospělý, rodič, učitelka, žák, role dané pohlavím, profesní role, herní role) a osvojování si rolí, do nichž se dítě přirozeně dostává.

Základní vzdělávání

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost, cílové zaměření: utváření pozitivních vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo školu, k rozpoznávání stereotypního nahlížení na postavení muže a ženy v rodině, v zaměstnání i v politickém životě, k vnímání předsudků v nazírání na roli žen ve společnosti.

Vzdělávací obor: Člověk a jeho svět, část: Člověk a jeho zdraví, očekávané výstupy: studující uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku.

Vzdělávací obor: Výchova ke zdraví, očekávané výstupy: a) optimálně reaguje na fyziologické změny v období dospívání a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví, b) jedná v duchu fair play: dodržuje pravidla her a soutěží, pozná a označí zjevné přestupky proti pravidlům a adekvátně na ně reaguje; respektuje při pohybových činnostech opačné pohlaví.

Gymnaziální vzdělávání

Průřezové téma: Multikulturní výchova, přínos k rozvoji osobnosti žáků a žákyň: chápat, respektovat a aktivně hájit myšlenku, že každý jedinec má odpovědnost za to, aby byla odstraněna diskriminace a předsudky vůči lidem různých etnických skupin, národností, barvy pleti, náboženství, sociálního původu, pohlaví a sexuální orientace.

Vzdělávací oblast: Občanský a společenskovední základ, přínos k rozvoji osobnosti žáků a žákyň: vědomá reflexe vlastního jednání i jednání druhých lidí; respektování různých systémů hodnot a motivací druhých lidí; odhalování předsudků v posuzování různých lidí, událostí či sociálních jevů a procesů; rozpoznávání negativních stereotypů v nahlížení na roli muže a ženy ve společnosti.

Průřezové téma: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, tematický okruh: Globální problémy, jejich příčiny a důsledky: životní prostředí a udržitelný rozvoj – globální environmentální problémy přírodního a společenského prostředí, nerovnost mezi muži a ženami v globálním kontextu, problematika genderu.

Z přehledu je patrné, že genderová rovnost nemá v dokumentech o více než 100 stranách velký prostor. Výstupů, které se týkají genderově nestereotypního přístupu k sociální realitě, je na všech vzdělávacích stupních poměrně málo. Na druhou stranu však dokumenty obsahují řadu požadavků, které se týkají obecně respektu k jednotlivým lidem i skupinám a přístupu k druhým bez vlivu stereotypů a předsudků. Součástí toho jistě může být i odmítání genderových stereotypů a respekt

k osobám vymykajícím se ustálenému genderovému řádu, včetně osob s jinou než heterosexuální orientací, o nichž se RVP specificky nezmiňuje.

Obsahy a výstupy týkající se genderové rovnosti jsou vždy vztaženy k vzdělávacím oblastem či oborům, které se bezprostředně týkají vztahů mezi lidmi. Genderová rovnost je přitom širší téma a citlivost vůči genderovým stereotypům by měla být rozvíjena i v ostatních předmětech, například v zeměpisu či v českém jazyce.

Vzájemné porovnání jednotlivých bodů ukazuje, že za RVP nestojí jednotné, vnitřně konzistentní pojetí genderové rovnosti. Na jednu stranu totiž cílem školní výuky má být uvědomit si existenci genderových stereotypů, odmítnout je a aktivně se jim bránit. Na druhou stranu má školní výuka směřovat k pozitivním vztahům, respektu a kultivovanému chování k „opačnému pohlaví“. Tento cíl může být a pravděpodobně je interpretován v duchu genderových stereotypů, čímž dochází k utvrzování představy o dichotomii genderového řádu (ženy a muži jsou vnitřně homogenní, vzájemně protikladné skupiny). Individualizace přístupu, k níž směřuje odmítání stereotypů, je tak popírána předpokladem o existenci „opačných pohlaví“.

Skutečnost, že RVP nebyly vytvářeny se znalostí genderové problematiky, ukazuje i jazykový rozbor dokumentů. Je signifikantní, že pojem gender je použit pouze jednou v RVP pro gymnázia, nikoliv v ostatních RVP, včetně RVP pro odborné vzdělávání. Obvyklými pojmy jsou naopak role a pohlaví, které jsou v rámci genderově citlivé perspektivy problematické, neboť odkazují k esencializmu (biologickému či sociálnímu). Neopomenutelnou charakteristikou všech textů je navíc používání generického maskulina.

Důležité je připomenout, že RVP slouží vyučujícím, nikoliv studujícím, a nelze proto obhajovat jejich genderově necitlivý jazyk, respektive obsah, odvoláváním na věková specifika žákovské populace jednotlivých typů škol.

Genderová rovnost ve výuce: od RVP k ŠVP

Účelem RVP je formulovat mantinely, v nichž se má pohybovat konkrétní škola a její vyučující. Vzhledem k záměru kurikulární reformy, tj. poskytnout více autonomie školám při plánování a realizaci vlastní výuky, musí být vymezení učiva a vzdělávacích výstupů v RVP dostatečně široké. U ustálených školních obsahů to nepřináší žádná rizika; u společensky nových témat však hrozí, že vágní formulace povedou k rozdílným výkladům. To je právě případ genderové rovnosti.

Při tvorbě ŠVP vycházejí vyučující ze znění RVP a v jím vymezených hranicích formulují své vlastní pojetí. Při transformaci RVP do ŠVP hrozí dvě rizika. Jak bylo ukázáno výše, již samotný způsob, jakým je genderová rovnost v RVP zpracována, představuje vnitřně rozporuplný koncept. Druhé nebezpečí se týká možností učitelů a učitelek vytvořit genderově citlivý vzdělávací program bez základní znalosti genderové problematiky. Pro většinu vyučujících platí, že se dosud s genderovou problematikou systematicky neseznámili, neboť ani v pregraduální přípravě, ani v profesním vzdělávání (tzv. systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků) nejsou povinnou součástí kurzy týkající se genderových stereotypů ve vzdělávání.

Aniž by docházelo k obviňování vyučujících, je třeba si uvědomit, že bez vlastní genderové citlivosti je zcela pochopitelné, že stávající RVP jsou interpretovány v duchu stereotypních představ o ženách a mužích. Například cíl „žák uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví“ může být vnímán takto: popsat a zdůvodnit hlavní rozdíly v chování, charakteristikách a zájmech dívek a chlapců, respektovat je, vycházet z nich při komunikaci s dívkami a s chlapci. „Ohleduplnost“ v tomto pojetí vede k reprodukci stereotypů, namísto zdůrazňování individuality každého člověka.

RVP představují potenciál pro prosazování genderové rovnosti do českých škol. Bohužel však již tuto úlohu plní problematicky, neboť pojetí genderové rovnosti, které za dokumenty stojí, se zdá být vnitřně nesourodé. Vynecháme-li uvedenou výhradu, nadále platí, že potenciál RVP může být využit různými směry v závislosti na tom, jak vyučující požadavkům dokumentu rozumí. Aby RVP skutečně vedly ke zkvalitnění škol i v otázce genderové rovnosti, měly by být splněny následující podmínky:

► analyzovat stávající RVP z genderového hlediska a zapracovat případná doporučení v rám-

ci aktualizace RVP,

- ▶ vytvořit metodické materiály k RVP, které pomohou správně porozumět a do ŠVP převést vzdělávací obsahy týkající se genderové rovnosti,
- ▶ nabízet kurzy pro vyučující týkající se genderové problematiky v teoretické i praktické rovině,
- ▶ zaměřit činnost České školní inspekce na prosazování genderové rovnosti ve výuce.

Politika genderové rovnosti v českém školství

Porozumět genderovým aspektům kurikulární reformy je možné pouze v širším kontextu politiky rovných příležitostí žen a mužů ve vzdělávání, kterou realizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Základní orientaci této politiky udává rezortní dokument Priority a postupy MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů. Jedná se o každoročně vydávaný materiál navazující na obdobný vládní dokument a zahrnující úkoly pro nadcházející kalendářní rok v oblasti genderové rovnosti.

Jak ukázaly opakované analýzy tohoto dokumentu, politika genderové rovnosti na MŠMT není koncipována systémově a do značné míry je pouze formálním splněním závazku rezortu vůči vládě, potažmo EU (viz Stínové zprávy, Pavlík, 2005, 2007, 2008).

Opatření týkající se explicitně kurikulárních dokumentů nejsou formulována v návaznosti na reálně vnímané potřeby a ani nedochází k jejich plnění. Nevznikají žádné doprovodné materiály, které by napomáhaly vyučujícím orientovat se v nové problematice.

Opatření vztahující se ke vzdělávání vyučujících v genderové oblasti jsou realizována pouze částečně. Do pregraduální přípravy není genderová problematika dosud povinně začleňována, instituce zodpovědné za vzdělávání vyučujících v praxi (NIDV, částečně IPPP) sice nabízejí některé kurzy, ale jejich obsah není vždy adekvátní a navíc účast na nich není povinná.

Aktivity MŠMT v rámci politiky genderové rovnosti byly dlouhodobě chabé a naznačovaly, že vedení rezortu nemá skutečný zájem o danou problematiku. Je proto srozumitelné, proč ani v kurikulární reformě, jímž je MŠMT garantem, nebyl na prosazování genderové rovnosti kladen náležitý důraz. V současné době dochází v přístupu MŠMT ke změnám, které by mohly mít pozitivní vliv na politiku rovných příležitostí. Je však předčasné tyto změny hodnotit.

Genderová rovnost v českém školství byla dosud spíše řešena v rámci projektů neziskových organizací (např. Nesehnutí, Nora, Žába na prameni, Otevřená společnost atd.), které se soustřeďovaly jak na vzdělávání vyučujících, tak na tvorbu různých metodických příruček pro vyučující i pro studující.

Jedním z nejnovějších materiálů je *Příručka pro genderově citlivé vedení škol* (2007) vydaná Otevřenou společností, o.p.s. v rámci projektu *Prolomit vlny*. Její součástí je samotná kapitola doporučující různé možnosti, jak může být začleněna myšlenka genderové rovnosti do ŠVP, a to buď jako hlavní profílace školy, nebo „pouze“ jako běžná součást demokratického vzdělávání. Stejně tak příručka obsahuje relativně podrobný popis genderového auditu školy nebo metodickou přípravu pro školní projektový den na téma genderové rovnosti. To jsou konkrétní praktické možnosti, jak lze vyučující podpořit v tom, aby kurikulární reforma přinesla do vnitřního života škol i změny v genderové oblasti.

České školy začínají sbírat první zkušenosti s realizací školních vzdělávacích programů, a proto brzy nastane okamžik, kdy bude možné přímo ve školách zjišťovat, zda a nakolik je jejich výuka prostá genderových stereotypů a vede studující k otevřenému pohledu na postavení žen a mužů ve společnosti.

Již nyní je však možné analyzovat pedagogické dokumenty (RVP i ŠVP) a hledat možnosti, jak školy v období změn podpořit. Na poli genderových stereotypů je to podstatné i proto, že vyučující nemusí měnit jen obsah a formu výuky, ale také často svůj osobní pohled na svět.

Všichni, kdo jsme již nastoupili cestu genderové senzitivizace, zřejmě z vlastních zkušeností

známe, že to není vždy snadné.

MŠMT i další organizace působící ve vzdělávacím systému by se měly snažit tuto podporu školám nabídnout, namísto často slyšeného spílání, že školy se stále jen drží genderových stereotypů a vyučující jsou neochotní ke změnám.

Literatura

- Pavlík, P. (ed.) (2007). Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2006. Praha: Otevřená společnost.
Smetáčková, I. (ed.) (2007). Příručka pro genderově citlivé vedení škol. Praha: Otevřená společnost.

I. 3.

Dopady genderové segregace pedagogických sborů na symbolickou úroveň vnímání vztahů mezi ženami a muži

Tereza Kynčlová

Genderová segregace školství je závažným problémem současné (nejen) české společnosti, jejíž důsledky se projevují v nerovnostech nejen mezi chlapci a dívkami na školách či ženami a muži, kteří je vyučují, nýbrž ve všech sférách společnosti. O genderové segregaci ve školství lze hovořit s ohledem na studující, respektive na obory, které si volí v rámci studia na střední a/nebo vysoké škole, a také s ohledem na genderovou segregaci v pedagogických sborech, a to jak vertikální, tak horizontální.¹

Následující příspěvek se zamýšlí na tím, jak genderová segregace mezi vyučujícími na symbolické úrovni v patriarchální společnosti reprodukuje genderové stereotypy a hierarchické vidění reality a vztahů mezi muži a ženami. Ačkoliv se autorka bezvýhradně staví na stranu eliminace genderové segregace ve všech sférách společnosti, ve druhé části příspěvku ukazuje na příkladu projektu *Muži do škol* neziskové organizace LOM potenciální rizika strategie navyšování počtu mužů na učitelských pozicích pro rovnost mužů a žen, bude-li se tak dít bez reflexe symbolických významů spojených s mužstvem.

Vedle rodiny je škola považována za nejvýznamnější formující sílu, jež se podílí na socializačních procesech, které lidského jedince kontinuálně usměrňují, vychovávají a vzdělávají tak, aby si osvojil společenské a kulturní hodnoty a normy prostředí, ve kterém vyrůstá a žije, a přijal očekávání, jimž jako sociální bytost má v průběhu svého života dostát. Protože gender prostupuje veškerou lidskou činnost a je nedílnou součástí myšlenkových konceptů, s jejichž pomocí uchopujeme svět, nejsou socializační procesy ani jimi komunikované normy, hodnoty a očekávání nikdy genderově neutrální. Nejsou neutrální ani s ohledem na rasu, etnický původ, sociální zázemí, náboženské vyznání, sexuální orientaci, fyzické schopnosti, věk či jazykovou vybavenost. Veškeré aspekty lidské identity jsou úzce spjaty s kulturou, v níž jsou vyjednávány a jejíž významy jsou podmíněny mocenskými vztahy v dané společnosti.²

Vědění skýtá moc a školské instituce do značné míry kontrolují a určují to, jaké vědění, o jakém obsahu a v jaké formě bude škola studujícím skrze formální kurikulum explicitně zprostředkovávat. Neméně důležitá jsou však implicitní hodnotová sdělení ukrytá v učebních materiálech, zakódovaná v chování vyučujících, přítomná ve vlastní atmosféře školní třídy anebo obsažená v diskurzu týkajícím se škol a vzdělání vůbec. Na symbolické úrovni působí toto skryté kurikulum na žáky a žákyňe či studující stejně významně jako přiznané kurikulum formální a učí je, jak skrze určitou čtecí mřížku svět nazírat a pojímat.³

Vlivem skrytého kurikula tak (nejen v České republice) žactvo do značné míry nevědomky absorbuje mnohé postoje, jež souvisí s danou kulturou a jejími genderovými stereotypy. Z důvodu výrazné feminizace školství existuje pouze minimální pravděpodobnost, že žákyňi nebo žáka bude na základní škole učit stejný počet učitelů jako učitelek.⁴ Naopak je zde vysoká pravděpodobnost, že učitelský sbor na základní škole bude u žactva asociovat zaměstnání, které je vhodné spíše pro ženy než pro muže, neboť je spojeno s výchovou, dětmi a předáváním kulturních vzorců, což jsou charakteristiky tradičně připisované ženám.

U žáků a žákyň se tak dále prohloubí představy o ženskosti a mužskosti jakožto zcela odliš-

1 Šmídová, I., Janoušková, K., Kastrňák, T., *Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému* in: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Praha, Sociologický ústav AV ČR, vol. 44 (2008), no. 1, s. 23–53.

2 Pavlík, P., *Ženy a muži v genderové perspektivě: gender přináší nový pohled* in: Smetáčková, I. (ed.), *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2007.

3 Renzetti, C. M., Curran, D. J., *Ženy, muži a společnost*, Praha: Karolinum, 2003, s. 262.

4 Podle <http://czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/10n1-07-2007-2100> učilo na základních školách ve školním roce celkem 62 657 vyučujících, z toho 10 393 mužů. Stránka navštívena 22. 10. 2008.

ných entitách. Tyto představy dále podtrhne skutečnost, že navzdory celkové podzastoupenosti mužů při výuce, jsou to častěji oni, kdo zastávají řídicí funkce jak na základních školách, tak gymnáziích.⁵ Na symbolické úrovni je tak vše spjaté s ženským podřízením mužské dominanci.

Organizace světa pomocí hierarchizovaných binárních opozic, jež jsou příznačné pro západní myšlení a které se do myšlení žactva působením socializačních procesů otiskují, ztělesňuje (mimo jiné) samotná instituce školy.

Škola je v současné době genderově segregovaným prostorem,⁶ a napomáhá tak nežádoucí reprodukci genderových stereotypů a udržování statu quo ve společnosti, v níž převážnou většinu rozhodovacích a mocenských pozic obsazují muži.⁷

Nedostatečné zastoupení mužů ve školách bývá nejčastěji omlouváno nízkými mzdami ve školství. Z hlediska genderových stereotypů je tato skutečnost vysvětlitelná tradičním obrazem muže, coby živitele rodiny, který si nemůže dovolit rodinu finančně nezajistit. Z hlediska sociální spravedlnosti však tento průměr značně neobstojí, neboť i učitelky-samoživitelky se musí o rodinu postarat.

Genderové stereotypy se dále odrážejí v rozdílném společenském hodnocení učitelů a učitelek. Zastává-li pozici vyučujícího muž, je zpravidla vnímán jako odborník s autoritou, zatímco žena bývá nahlížena spíše jako vychovatelka, a na prvním stupni základních škol dokonce jako osoba deformovaná svou profesí, než jako odbornice s příslušným vzděláním.⁸

Muži do škol!

Genderová segregace školství je zdrojem nerovností mezi muži a ženami, proto by každá demokratická vláda měla usilovat o její eliminaci. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy oznámilo, že plánuje do konce roku 2008 zveřejnit strategii, jež mají motivovat muže ke kariéře učitele.⁹ Nezisková organizace Liga otevřených mužů (LOM) letos iniciovala program *Muži do škol!*¹⁰, na kterém se má MŠMT spolupodílet.

Jak uvedl garant programu Václav Šneberger, ambicí programu „není dosazovat muže do škol, ale vyvolat u škol potřebu a diskuzi“ o tématu genderové nevyváženosti¹¹ v učitelských sborech. Záměrem LOMu v příslušném programu „není stanovovat kvóty, ale zabezpečit kvalitní mužskou péči“ a „přinášet [do škol] kvality zralého mužství“, nikoliv „ženské muže“. Z důvodu výrazné „přefeminizovanosti“ školství nejsou školy ani jimi poskytované vzdělání přátelské vůči mužům a chlapcům, neboť ženské složení pedagogického sboru „znemožňuje dětem zakoušet různost.“¹²

Zamýšlený efekt programu by v budoucnu měli pocítit hlavně rodiče s dětmi, ideje programu však bude LOM nabízet „v podobě intervenčních programů a informačních kampaní“ především školám a školkám a pokusí se více zapojit otce a muže do chodu školních institucí.¹³

5 Více: Helšusová Václavíková, L., *Pedagogický sbor* in: Smetáčková, I. (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006.

6 Jarkovská, L., Smetáčková, I., *Škola jako genderovaný prostor* in: Smetáčková, I. (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006.

7 Bennerová, L., Hejzlarová E., Kotišová, M., Kavková Smiggels, J., Zářecká, P., *Ženy v rozhodovacích a mocenských pozicích* in: Pavlík, P., et al., *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2008*, Praha: Nadace Open Society Fund, 2008, s. 50–61.

8 Helšusová Václavíková, L., *Pedagogický sbor* in: Smetáčková, I. (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006, s. 23.

9 www.lidovky.cz/muzi-do-skol-zaveli-ministr-dpq-/ln_domov.asp?c=A080627_101604_ln_domov_bat. Stránka navštívena 13. 10. 2008.

10 http://web.ilom.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=83:mui-do-kol-aneb-kde-vichni-ti-dobichlapi-sou&catid=72:mui-do-kol&Itemid=102. Stránka navštívena 13. 10. 2008 a 5. 11. 2008.

11 Telefonický rozhovor s Václavem Šnebergerem uskutečněný 5. 11. 2008. Respondent odmítl termín „genderová seareace“. raději používá pojem „genderová nevyváženost“.

12 Telefonický rozhovor s Václavem Šnebergerem uskutečněný 5. 11. 2008.

13 http://web.ilom.cz/index.php?option=com_content&view=article&catid=54%3Ao-programu-mui-do-kol&id=46%3Ao-programu-mui-do-kol&option=com_content&Itemid=63. Stránka navštívena 13. 10. 2008 a 5. 11. 2008.

Šneberger si je vědom nedostatečné prestiže, jež se vyučujícím dostává, avšak nedomnívá se, že by příchod mužů do feminizovaných školních institucí pro ženy-učitelky mohl znamenat negativní změnu. Jak ale například poznamenává Václavíková Helšusová, muži bývají v pedagogických kolektivech s početní převahou žen nezřídka dosazováni do řídicích funkcí. Představa mužské autority pak v takových situacích funguje jako mocenských princip kontrolující prostředí, které je obýváno ženami.¹⁴

Třebaže má program *Muži do škol* potenciální šanci oslovit muže, aby více participovali na vzdělávání žactva či aktivitách škol, vykazuje z genderového hlediska několik problematických aspektů. Zprvu, představu „zralého mužství“ či „ne-ženského muže“ lze definovat či popsat jen velmi obtížně vzhledem k tomu, že gender je vztahová kategorie a mužství se nemůže vyskytovat bez vztahu vůči nějaké formě ženství.¹⁵

Pokud LOM zamýšlí přispět k genderové vyváženosti ve feminizovaném školství, nesmí se spokojit s tím, že jej odmítne, nýbrž se musí zamyslet nad společenským a historickým kontextem, v němž se školství feminizovalo¹⁶, a jaké ženství je podle LOMu ve školství zastoupeno. Podobně jako femininita, ani maskulinita není ahistorickou, archetypální a neměnnou kategorií, nýbrž rozrůzněnou entitou proměnlivou v čase a místě. Odmítat ve škole „ženské muže“, kteří přistoupili na podmínky fungování dnešního školství, znamená upírat dětem vhlad do komplexity genderové, respektive mužské heterogenity, které by LOM svým programem rád dosáhl.

Druhý zásadní problém spočívá v tom, že LOM ve svém snažení nereflktuje mocenskou pozici, kterou muži v patriarchální společnosti mají; gender je neodmyslitelně spjat s mocí. Příchod učitelů do škol tedy nemůže nemít vliv na postavení učitelek. Nejedná se však o obavy jednotlivých učitelek z mužské konkurence, jak v telefonátu uvedl Václav Šneberger, nýbrž o mocenské vytěsnění žen z prostředí, které jim dovoluje v limitech genderových vzorců získat určitou prestiž bez narušení zavedených genderových vzorců.¹⁷

V zájmu rovných příležitostí mužů a žen, ale i chlapců a dívek je proto nezbytné, aby muži, kteří se pro učitelství rozhodnou, vědomě reflektovali svá privilegia jak na úrovni mocenské, tak symbolické.

Informační a vzdělávací kampaně týkající se genderových vztahů ve společnosti by tak měly být vedeny na všech úrovních školského systému: se školami jakožto vzdělávacími institucemi a jejich zřizovateli, s vyučujícími, studujícími, žáky a žákyněmi a v neposlední řadě taktéž s jejich rodiči.

Školní instituce formují očekávání, která vznášíme vůči společnosti i sobě sama. V demokraticky fungující společnosti by však naše příležitosti a očekávání neměla být předurčována tím, zda jsme ženami či muži.

14 Helšusová Václavíková, L., *Pedagogický sbor* in: Smetáčková, I. (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006, s. 22.

15 Barša, P., *Panství člověka a touha ženy*, Praha: Slon, 2002.

16 K historickým kořenům feminizace školství viz: Bahenská, M., *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha: Libri: Slon, 2005.

17 Helšusová Václavíková, L., *Pedagogický sbor* in: Smetáčková, I. (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006, s. 21.

Zdroje:

Barša, Pavel, *Panství člověka a touha ženy*, Praha: Slon, 2002.

Bennerová, Lenka, Hejzlarová Eva, Kotišová, Miluš, Kavková Smiggels, Jana, Zářecká, Petra, *Ženy v rozhodovacích a mocenských pozicích* in: Pavlík, Petr, et al., *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2008*, Praha: Nadace Open Society Fund, 2008.

Helšusová Václavíková, Lenka, *Pedagogický sbor* in: Smetáčková, Irena, ed., *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006.

Helšusová Václavíková, Lenka, *Učitelské sbory z genderové perspektivy* in: Smetáčková, Irena, ed., *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2007.

Jarkovská, Lucie, Smetáčková, Irena, *Škola jako genderovaný prostor* in: Smetáčková, Irena, ed., *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006.

Kynčlová, Tereza, telefonický rozhovor s Václavem Šnebergerem uskutečněný dne 5. 11. 2008.

Pavlík, Petr, *Ženy a muži v genderové perspektivě: gender přináší nový pohled* in: Smetáčková, Irena, ed., *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*, Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2007.

Renzetti, C. M.; Curran, D. J., *Ženy, muži a společnost*, Praha: Karolinum, 2003.

Šmídová, Iva, Janoušková, Klára, Kastrňák, Tomáš, *Faktory podmiňující vzdělanostní aspirace a vzdělanostní segregaci dívek a chlapců v českém vzdělávacím systému* in: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Praha, Sociologický ústav AV ČR., vol. 44 (2008), no. 1, s. 23–53.

www.lidovky.cz/muzi-do-skol-zaveli-ministr-dpq-/ln_domov.asp?c=A080627_101604_ln_domov_bat, stránka navštívena 13. 10. 2008.

<http://czso.cz/csu/2007edniciplan.nsf/kapitola/10n1-07-2007-2100>, stránka navštívena 22. 10. 2008.

http://web.ilom.cz/index.php?view=article&catid=54%3Ao-programu-mui-do-kol&id=46%3Ao-programu-mui-do-kol&option=com_content&Itemid=63, stránka navštívena 13. 10. 2008 a 5. 11. 2008.

http://web.ilom.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=83:mui-do-kol-aneb-kde-vichni-ti-dobi-chlapi-sou&catid=72:mui-do-kol&Itemid=102, stránka navštívena 13. 10. 2008 a 5. 11. 2008.

Současná situace

Na českých školách v současné době dochází k proměně formy vyučování, školy mají vyučovat podle tzv. rámcových vzdělávacích programů (RVP). To znamená, že učivo už není rozděleno do předmětů, jak jsme je znali dříve, ale rozděluje se do vzdělávacích oblastí, které jsou tvořeny vzdělávacími obory. Dříve spadala sexuální výchova zejména do předmětů biologie a rodinné výchovy, v rámci RVP je především součástí vzdělávací oblasti Člověk a zdraví.

Jedna věc je místo sexuální výchovy v procesu výuky, druhá je její náplň. Ve srovnání s našimi sousedy, Polskem a Slovenskem, je sexuální výchově v České republice věnováno ve veřejných debatách relativně málo pozornosti. Ve státech, v nichž má silnou pozici katolická církev, se sexuální výchova na školách buď vůbec vyučovat nesmí, anebo musí být maskována výchovou k manželství a rodičovství. Zároveň je v těchto zemích středem zájmu rodičů, církve, nevládních organizací i státních představitelů, kteří se přou o její podobu. V České republice naopak sexuální výchova není považována za nikterak ožehavé téma. I to však s sebou přináší řadu problémů.

Rodinná výchova, v jejímž rámci byla doposud sexuální výchova vyučována, měla ve srovnání s dalšími předměty, a to především s předměty výukovými, marginální status. Z marginálního statusu rodinné výchovy vyplývala i skutečnost, že vyučující v těchto hodinách měli větší volnost a nepodléhali tlaku, aby děti probraly dostatečné penzum látky. Pro výuku to znamenalo na jedné straně výhodu v podobě větší flexibility a možnosti aktuálně reagovat na potřeby dětí ve třídě.

Na druhé straně malá pozornost tomuto tématu znamenala nedostatek zdrojů pro výuku v podobě metodik a kvalitních výukových materiálů. V rámci rodinné výchovy (o sexuální výchově to platí dvojnásob) se probírají nejrůznější osobní až intimní témata a diskuse a aktivity mívají často terapeutický charakter.

Přesto většina učitelů a učitelek, kteří vyučují tento předmět, nemá za sebou specializovaný výcvik, který by jim umožnil zvládat dynamiku takto orientovaných hodin, a jejich práce nepodléhá supervizi. Marginální status rodinné výchovy se odráží i v tom, že je svěřena nezřídka lidem, kterým chybí aprobece na tento předmět. Rodinnou výchovu často učí lidé s nejrůznějšími aprobece, pokud např. nemají naplněný úvazek hodinami, pro které mají adekvátní vysokoškolské vzdělání. Protože sexuální výchova není problematizována, chybí možnosti dalšího vzdělávání vyučujících v této oblasti.

Genderové aspekty sexuální výchovy jsou opomíjeny a mnohdy dochází v rámci sexuální výchovy k nevědomému reprodukování genderových stereotypů a k reprodukci genderově asymetrické sociální struktury, tzn. struktury, v níž ženy zaujímají ve srovnání s muži nižší společenské příčky. Sexuální výchova bývá vyučujícími i tvůrci výukových materiálů považována za dívčí záležitost.

Dokládá to např. ilustrace v brožuře *Čas proměn*, kterou distribuuje jako výukovou pomůcku do škol firma Procter & Gamble. Dvanáctiletý chlapec zde říká: „Protože děvčata mají menstruaci, tak se jim věnuje větší pozornost a nám je někdy líto, že se na nás jaksí zapomíná.“ [s. 6] Sexuální výchova je redukována na informace o biologických pochodech odehrávajících se v těle ženy a na informace o plození. Sexualita je v tomto případě mylně zaměňována za biologickou reprodukci.

Tato záměna je základem představy, že chlapců se to vlastně netýká. Bohužel na některých školách se dodnes setkáme s tím, že když dojde na sexuální výchovu, chlapci jsou po vyučování posláni domů a dívky mají speciální hodinu, ve které jim někdo ze školy, popřípadě pozvaná odbornice či odborník udělí přednášku na toto téma. Na dívky je pohlíženo v první řadě jako na budoucí matky a sexualita je představována právě v kontextu budoucího mateřství (rodičovství).

Rizika a odpovědnost – záležitost čistě ženská?

S tím úzce souvisí důraz na rizika. Sexualita není představována jako zdravá součást života žen a mužů, ale jako nebezpečná aktivita. Dokumenty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které

se tomuto tématu věnují, mluví o sexualitě především ve spojení s riziky, např. v *Koncepci státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007* se píše, že: „Mladistvé ohrožuje celá řada rizik typických pro toto životní období, např. drogy, alkohol, touha po sexuálních zkušenostech.“ Touha po sexuálních zkušenostech tedy má v tomto dokumentu stejné negativní konotace jako užívání drog.

V dokumentu *Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století* se o sexualitě mluví pouze v rámci prevence přenosu viru HIV/nemoci AIDS a dalších sexuálně přenosných chorob a prevence komerčního sexuálního zneužívání dětí.

To je nepopíratelně velmi důležitý aspekt sexuální výchovy, avšak stanou-li se rizika a patologické jevy její dominantou, představuje se pak dětem a mládeži sexualita nikoli jako pozitivní součást lidského života, ale jako něco nebezpečného, až deviantního.

Tento přístup se promítá i do výukových materiálů, které zřejmě z obav před tím, aby sexualita nebyla vykreslena jako něco žádoucího, co by si děti chtěly samy vyzkoušet, představují sex jako aktivitu nebezpečnou. V učebnici *Zdravý životní styl* určené základním školám se např. dočteme: „Sex není nikdy bez rizika.“ [s. 95] Brožura *Sexuálně přenosné choroby a jejich zdravotní rizika*, jejímž autorem je uznávaný sexuolog Radim Uzel a která byla distribuována do všech středních škol pro každého žáka a každou žákyni, tvrdí to samé: „Bezpečný sex neexistuje! Možná, že to pro někoho bude znít jako poplašná zpráva, ale už samotné spojení slova *bezpečný* se slovem *sex* představuje stejný nesmysl jako kulatý čtverec, studený oheň nebo suchá voda.“ [s. 5]

Tato rizika jsou samozřejmě prezentována jak dívkám tak chlapcům, avšak apel na zodpovědnost a sexuální střídmost je vznášen vůči dívkám důrazněji. Kupříkladu ve výše zmíněné brožuře se to projevuje tím, že doprovodné ilustrace zobrazují pouze ženské vagíny. Opět jako by se to týkalo pouze dívek.

Na dívky je tak přenesena zodpovědnost za sexuální vztahy a jejich důsledky a vytváří se dvojitý standard, v němž je dívkám měřeno přísněji než chlapcům. Dívky jsou konstruovány jednak jako ty rozumnější a také jako ty zodpovědné za zdraví příštích generací. V učebnici *Zdravý životní styl* najdeme kapitolu s názvem *Předčasné zahájení sexuálního života*, která je adresována pouze dívkám. Tato kapitola píše: „Organismus dospívajících dívek není ještě zcela vybaven ochranou proti pohlavním nemocem a proti mikrobiálním zánětům vnitřních pohlavních orgánů tak jako u dospělé ženy.“ [s. 95] Tento blud má dívky vystrašit a připravit je k tomu, aby nebyly sexuálně aktivní. O předčasném zahájení pohlavního života chlapců učebnice nemluví.

Strategie strašení riziky sexuálního života se však ukázala jako neproduktivní. Jak zjistila např. americká badatelka Michelle Fine, důraz na strach může zvýšit riziko negativního postoje k sexualitě, a to především u dívek, rizikové chování mládeže však nesnižuje.

Prozatím velký dluh mají školy a další instituce pracující s mládeží vůči chlapcům a dívkám s homosexuální orientací. Stávající sexuální výchova je heteronormativní a homosexualita není zmiňována buď vůbec, anebo jako tolerovaná odchylka. V učebnici *Zdravý životní styl* jsou informace o homosexualitě uvedeny v kapitole o sexuálních deviích, a to na konci této kapitoly za definicí nekrofilie. Je zde uvedeno, že homosexualita dnes již není považována za sexuální deviaci, avšak umístění této informace v kapitole o deviích je výmluvné.

Výše uvedená zjištění mě vedou k závěru, že způsob, jakým je sexuální výchova vyučována na českých školách, přispívá k reprodukci genderově asymetrické sociální struktury. Znevýhodňuje dívky a podporuje jejich marginální status definovaný již od dětství mateřstvím a normativní heterosexuální. Přispívá k utváření genderovaných těl, kdy je ženské tělo vnímáno jako problematické a rizikové, a posiluje logiku genderových rozdílů založených na rozdílné ženské a mužské biologii.

Mezi vyučujícími se najdou jistě i takové/takoví, které/kteří dokážou učit (genderově) citlivě, obecně se však vyučujícím nenabízí mnoho programů dalšího vzdělávání v této oblasti a existující školení postrádají genderový aspekt. Výukové materiály jsou plné genderových stereotypů a negativním vykreslováním sexuality působí konzervativně.

Externí programy určené školám jsou zaměřeny na prevenci patologických jevů (prevence obchodu s lidmi, sexuálně přenosných nemocí, sexuálního zneužívání) spíše než na podporu rozvoje zdravého a sebevědomého sexuálního prožívání.

Jak genderově citlivě vyučovat sexuální výchovu

Genderová citlivost je významným aspektem sexuální výchovy. Právě sexualita je mnohdy vnímána jako přirozený základ pro mužské a ženské role ve společnosti. Avšak proces je spíše opačný. Nerovné postavení žen a mužů ve společnosti způsobuje, že sexualita žen a mužů je konstruována rozdílně.

Ženám je přisuzována větší emocionalita, menší sexuální touha, větší stydlivost. U chlapců a mužů je demonstrována sexuální potence předpokladem splnění nároků kladených na maskulinitu. Stereotypně se předpokládá, že jsou k sexu puzeni více než ženy, že v sexu pro ně není důležitý vztah, ale samotný výkon při sexuální aktivitě, že mají sklon k nevěře.

Pokud ženy a muži tyto nároky nespĺňují, jsou označováni za deviantní, problematické nebo nenormální. Např. žena, která si nárokuje sexuální svobodu a má více sexuálních partnerů, dostane nálepkou „děvka“, muž, který si zakládá na emocionalitě a kupříkladu odmítá soupeřit s ostatními muži o sexuální trofeje, může být okolím považován za „padavku“.

Původ charakteristik připisovaný ženám a mužům je spatřován v biologii, činnosti hormonů, povaze funkce při plození dětí. Předpokládá se např., že ženy jsou přitahovány muži, kteří zauímají vyšší postavení než ony samy proto, že jsou přirozeně puzeny k tomu, aby zplodily děti s mužem, který zabezpečí jejich přežití.

Tento „pud“ však můžeme mnohem lépe vysvětlit díky společenské struktuře. Pokud je společnost nastavena tak, že v ní ženy zauímají nižší pozice než muži, je zřejmé, že se snaží dosáhnout dobrého společenského postavení zprostředkovaně, tedy prostřednictvím partnera, nejlépe právoplatného manžela, který je nemůže svévolně opustit. Tato tendence tedy nemá základ v pudech a biologii, ale je logickým vyústěním sociálního uspořádání.

Při sexuální výchově je tedy zcela zásadní, abychom zohledňovali genderové vztahy a abychom promýšleli, jakým způsobem se obsah toho, co dětem sdělujeme, podílí na představě o mužskosti a ženskosti.

V sexuální výchově pedagogové a pedagožky často řeší otázku, zda vzdělávat chlapce a dívky dohromady, nebo odděleně. Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. V první řadě je důležité, aby se chlapcům i dívkám dostaly stejné informace. Předpoklad, že jen dívky mají menstruaci, a proto by o ní měly mít více informací, je špatný. Takový přístup opět vytváří dojem, že na ženách a jejich fyziologických projevech (menstruaci, porodu, klimakteriu apod.) je něco divného. I chlapci se musí naučit komunikovat o tomto tématu a potřebují vědět všechny podrobnosti, které je třeba prezentovat jako zdravou součást života.

Někdy však při sexuální výchově narážíme na problém, že některé děti (častěji chlapci) téma zesměšňují, projevují se sexisticky, vysmívají se ostatním, kteří chtějí o tématu mluvit vážně. Je potom obtížné nastolit prostředí důvěry, aby dětský kolektiv mohl sdílet své zkušenosti, mluvit o svých obavách, dostat odpovědi na své otázky. Některé dívky pocíťují stud a ve společnosti chlapců se nechťejí k tématu vyjadřovat. Potom je dobré kolektiv rozdělit. Je však nutné s dětmi mluvit o tom, proč se skupina rozdělila, a ve skupinách diskutovat o stejných tématech. Po rozdělení je důležité třídu opět sjednotit a prezentovat, co se v jednotlivých skupinkách odehrálo.

Chlapce a dívky je třeba vést ke kooperaci a kultivovat jejich schopnost vzájemné komunikace v oblasti sexuality i partnerských vztahů.

Literatura:

Čas proměn, Praha: Procter & Gamble, 2005.

Epstein Debbie, Johnson, R., *Schooling Sexualities*, Buckingham: Open University Press, 1998.

Fine, Michelle, *Sexuality, Schooling, and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire* in: The Jossey-Bass Reader on Gender in Education, San Francisco: Jossey-Bass, 2002, s. 375–406.

Jackson, Stevi, *Childhood and Sexuality*, Oxford: Basil Blackwell, 1982.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007, dostupné na www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-do-roku-2007.

Lamb, Sharon, *The Secret Lives of Girls*, New York: The Free Press, 2001.

Marádová, Eva, *Rodinná výchova, Zdravý životní styl 2*, 2000.

Šmausová, Gerlinda, *Normativní heterosexuality bez nátlaku k prokreaci?* in: Gender, Rovné příležitosti, 2004, výzkum 2–3/2004, s. 1–4.

Uzel, Radim, *Sexuálně přenosné nemoci a jejich zdravotní rizika*, Praha: Nakladatelství MEDEA KULTUR, s.r.o., nedatováno.

Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století, dostupné na www.msmt.cz/vzdelavani/zdravi-21-dlouhodoby-program-zlepsovani-zdravotniho-stavu-obyvatelstva-cr-zdravi-pro-vsechny-v-21-stoleti-projednan-vladou-ceske-republiky-dne-30-rijna-2002-usneseni-vlady-c-1046.

Od července 2008 funguje na MŠMT nový odbor (Odbor rovných příležitostí ve školství – č. 60 patřící pod Skupinu pro sociální programy ve školství – č. 6), jehož hlavní pracovní náplní jsou rovné příležitosti pro všechny v rámci vzdělávacího systému, ale také na samotném ministerstvu. Tento odbor je zároveň hlavním garantem naplňování genderové politiky a gender mainstreamingu na MŠMT.

V současné době má toto oddělení 6 zaměstnanců a zaměstnankyň. Odbor vznikl na základě rozhodnutí ministra a je otázkou, nakolik se stane integrální součástí ministerstva a zda bude jeho součástí i po případné změně ve vedení ministerstva či při komplexních změnách vlády. V současné době lze však konstatovat, že MŠMT je vedle Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů při Úřadu vlády jediným ministerstvem, které otevřeně prosazuje rozvoj rovných příležitostí žen a mužů a disponuje podporou vedení v čele se samotným ministrem.

Hlavní priority odboru

Inkluzivní vzdělávání: zaměřuje se na rozvoj konceptu inkluzivního vzdělávání – otevřené školství, citlivě reagující na speciální vzdělávací potřeby dětí se sociokulturním či zdravotním znevýhodněním.

Dalšími prioritami odboru jsou interkulturní vzdělávání a genderová problematika v kompetenci MŠMT.

Jednou z klíčových oblastí, na kterou se soustřeďuje pozornost odboru, je i rovnost příležitostí žen a mužů. Na řešení této problematiky se nepodílí jen samotné ministerstvo, ale z rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy Ondřeje Lišky vznikla na začátku roku 2008 Pracovní skupina MŠMT pro rovnost příležitostí žen a mužů, ve které jsou zastoupeni nejen pracovníci a pracovnice MŠMT, ale také experti a expertky z neziskových organizací a odborných akademických pracovišť.

Podle ministerstva je hlavním cílem pracovní skupiny (PS) definovat plán priorit v oblasti genderu, který přispěje k naplňování principu rovných příležitostí žen a mužů ve vzdělávacím systému a vědě. Po prvních setkáních pracovní skupiny byly navrženy pracovní podskupiny, které budou kromě setkání celého poradního orgánu pracovat samostatně:

- ▶ PS Vzdělávání I (obsahové otázky vzdělávání, kurikulární dokumenty, genderově citlivý jazyk),
- ▶ PS Další vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníc,
- ▶ PS Věda, výzkum a vývoj (včetně výzkumu školského systému a grantových schémat),
- ▶ PS Gender na MŠMT (genderový audit, prezentace a komunikace atp.).

Základní témata pro naplňování genderové rovnosti pro ženy a muže v roce 2008

- ▶ školení pracovníků a pracovníc ve školství v genderové problematice,
- ▶ agendy související s genderovou problematikou ve vnitřním chodu organizace,
- ▶ personální zajištění organizace pro tuto problematiku,
- ▶ prezentace a medializace politiky rovných příležitostí (aktivit i výsledků) na webu, seminářích a konferencích, kampaněmi,

- ▶ zařazení rovnosti žen a mužů do grantového schématu,
- ▶ integrování výzkumu a vývoje do priorit MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů,
- ▶ koordinace aktivit týkajících se genderové problematiky ve vzdělávání, vědě a výzkumu,
- ▶ postupné zahrnování ideje genderové rovnosti do všech výzkumných úkolů, realizovaných na MŠMT jako „horizontální priority“,
- ▶ navrhování opatření pro vedení resortu, případně kraje a obce jako zřizovatele škol, jak ve své politice posilovat genderovou rovnost,
- ▶ příprava vytváření způsobu používání genderově korektního jazyka pro oblast školství a vědy.

Zdroj: www.msmt.cz

II. ČÁST PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE V PROJEKTECH NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

II. 1. Představení projektu Rovné příležitosti v pedagogické praxi

Anna Babanová

Vznik občanského sdružení Žába na prameni

V roce 2005 vzniklo občanské sdružení Žába na prameni jako reakce na nerovné postavení žen a mužů v české společnosti. Protože jedním ze stavebních kamenů genderové nerovnosti je způsob, jakým jsou chlapci a dívky připravováni na jejich budoucí role doma a ve školách, Žába na prameni se rozhodla jako svůj první projekt vytvořit vzdělávací modul pro pedagogické pracovníky a pracovnice na základních školách.

Cíl projektu Rovné příležitosti v pedagogické praxi

V letech 2006–2007 jsme úspěšně realizovali projekt s názvem *Rovné příležitosti v pedagogické praxi* (RPPP), který byl zaměřen na zavádění genderově citlivé výuky do základních škol.

Celý projekt byl financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR. Partnerskými organizacemi v projektu byly Otevřená společnost, o.p.s. a Step by step ČR, o.s., jež mají mnohaleté zkušenosti v oblasti vzdělávání a rovných příležitostí.

Obsah vzdělávacích seminářů pro vyučující spoluvytvářeli přední české a slovenské odbornice a čeští a slovenští odborníci na gender, rovné příležitosti a pedagogiku, jmenovitě například Mgr. Irena Smetáčková, PhD., Mgr. Lucie Jarkovská, Mgr. Katarína Minarovičová, Dr. Jana Valdrová, Ing. Petr Pavlík, PhD., Mgr. Lenka Kitzbergerová, Mgr. Irena Holemá a další.

Cílem projektu bylo vzdělat pedagogické pracovníky a pracovnice v problematice gender a rovných příležitostí a poskytnout jim konkrétní metodiku, v rámci které bude možné získané znalosti a zkušenosti dále předávat žákům a žákyním ve výuce.

Chtěli jsme vyučujícím nabídnout tzv. genderově citlivé brýle, kterými by mohli během kurzu a samozřejmě po jeho skončení nahlížet svou vlastní pedagogickou praxi.

Pokud bych měla shrnout teze, kterými jsme definovali společně s účastníky a účastnicemi kurzu genderově citlivé vzdělávání, zněly by následovně:

- ▶ Genderově citlivý přístup je založen na rovném přístupu k dívkám a chlapcům.
- ▶ Genderově citlivý přístup není omezován stereotypními představami o tzv. typickém ženském a mužském chování.
- ▶ Genderově citliví vyučující nabízejí žákům a žákyním dostatečné množství alternativních ženských a mužských vzorů a modelů chování.
- ▶ Genderově citliví vyučující respektují odlišnosti mezi pohlavími, ale apriori je v komunikaci s jednotlivými chlapci a dívkami neočekávají.
- ▶ Genderově citliví vyučující umožňují žákům a žákyním rozvíjet se i v oblastech, které nemusejí být považovány za doménu jejich pohlaví.
- ▶ Genderově citlivá pedagogika v mnohem větší míře než běžný způsob výuky podporuje děti v jejich individuálním rozvoji.

Z čeho sestával projekt RPPP?

Semináře pro vyučující

Pilířem projektu se stalo půlroční pravidelné setkávání vyučujících pražských základních škol a expertního týmu z oblasti genderové problematiky a pedagogiky. Díky seminářům se naskytla příležitost k vzájemnému setkávání a výměně zkušeností mezi vyučujícími, přinášejícími praktické zkušenosti z výuky a expertkami a experty na genderovou teorii.

Celodenní semináře se odehrávaly od března do října 2006, vždy jednou za měsíc. Každý seminář byl zaměřen na jedno téma:

- ▶ *Genderová socializace* („Jak se stáváme ženami a muži?“ – březen 2006)
- ▶ *Genderové stereotypy v jazyce* („Jsou žákyně žáci?“ – květen 2006)
- ▶ *Genderová zatíženost učebních pomůcek* („Proč máma mele maso a Ema má mísu?“ – květen 2006)
- ▶ *Gender jako strukturující prvek celé společnosti, včetně školy* („Je škola genderovaná instituce?“ – červen 2006)
- ▶ *Negativní dopady genderových stereotypů na život jednotlivých dívek a chlapců* („Omezuje škola, např. forma hodnocení, naše budoucí životní volby?“ – září 2006)
- ▶ *Zásady genderově citlivé pedagogiky* („Jak genderově citlivě učit?“ – říjen 2006)

Každý seminář obsahoval dopolední teoretický přednáškový blok doplněný o prostor pro diskuzi a odpolední praktické dílny. Tento model propojení teorie a praxe se nám velmi osvědčil. Účastníci a účastnice (celkem jsme prošli cca 80 pedagogů a pedagožek) měli díky pravidelným diskuzím a praktickým dílnám prostor k vyjádření vlastních zkušeností, otázek i pochybností, protože koncem genderová problematika byla pro drtivou většinu z nich zcela nová.

Odpolední praxe sloužila k tomu, aby si účastnice a účastníci kurzu vyzkoušeli na vlastní kůži to, o čem se dopoledne dozvídali pouze teoreticky. Vycházeli jsme z pedagogického hesla, že nejlépe se člověk věci naučí, když si je sám vyzkouší. Zaměřili jsme se na využití digitálních technologií, jejichž znalost je pro vyučující v dnešní škole nezbytná, dále dramatické a výtvarné výchovy. Kromě digitálních fotoaparátů, kamer, počítačů a diktafonů se vyučující měli možnost setkat také s konkrétními metodami tvořivé dramatiky a výtvarné výchovy. Všechny tvůrčí výstupy vyučujících, včetně obsahu jednotlivých seminářů, jsou k nahlédnutí na www.rppp.cz.

V rámci jedné dílny digitálních technologií měli vyučující například za úkol přepracovat na počítači několik ukázek genderově nekorektních učebních materiálů. Po dopoledním bloku, ve kterém byly představeny genderové stereotypy v jazyce, vyučující měli během dílen možnost vyzkoušet, jak jim jde uplatňování genderově korektních pravidel v praxi.

Velká část aktivit, které tvořily součást dílen na seminářích, se stala předobrazem metodických listů pro děti, které jsme vydali v rámci příručky *Genderově citlivá výchova: Kde začít?* Po skončení seminářů jsme jednotlivé aktivity zpracovali a někteří a některé vyučující je v rámci vlastní výuky ověřili a obohatili o vlastní postřehy ještě předtím, než se činnosti staly součástí příručky.

Webové stránky projektu a on-line newsletter

Jak už jsem zmínila, k projektu vznikly webové stránky. Na nich lze nalézt všechny informace k projektu, včetně podrobného obsahu všech šesti zmíněných seminářů, řadu doprovodných fotografií, konkrétní výstupy vyučujících, doplňující odborné články, doporučenou literaturu a další materiály.

Na stránkách je také k dispozici osm čísel internetového dvouměsíčníku *Zpravodaj RPPP*, který jsme pravidelně elektronicky rozesílali do všech pražských základních škol a také vždy zdarma

věnovali v tištěné podobě všem účastníkům a účastnicím seminářů. Ve *Zpravodaji* jsme informovali o projektu, ale také o dalších akcích Žáby na prameni a jiných organizací na podporu osvěty v oblasti rovných příležitostí.

V neposlední řadě je na zmíněných stránkách ke stažení kompletní příručka *Genderově citlivá výchova: Kde začít?*, kterou jsme vydali v únoru 2007 jako závěrečný výstup z projektu.

Příručka Genderově citlivá výchova: Kde začít?

Tato příručka je určena vyučujícím na základních a středních školách. Při jejím koncipování jsme se řídili stejným předsevzetím jako při přípravě seminářů: jít co nejsrozumitelnější cestou. Z toho důvodu jsou v příručce čtyři průvodci a průvodkyně, kteří vzájemně rozmlouvají na témata zmiňovaná v textu a tak téma genderu a rovných příležitostí pomáhají uchopit co nejširšímu publiku.

Příručka sestává ze čtyř kapitol (autorkami jsou odbornice a odborník na gender, kteří se podíleli i na přípravě seminářů) a 14 metodických listů s aktivitami (autorkami jsou pedagožky z oboru digitální technologie, dramatické a výtvarné výchovy), ověřené přímo účastnicemi a účastníky seminářů během vlastní pedagogické praxe.

Příručka nabízí teoretická východiska genderově citlivé pedagogiky a zároveň konkrétní náměty a aktivity, které spojuje jeden cíl: odkrývat mechanismy stereotypního vidění dívčího a chlapeckého chování. Metodické listy slouží jako praktický návod, jak s dětmi na druhém stupni ZŠ a v nižších ročnících SŠ zpracovávat toto téma hrou formou. Aktivity lze využít napříč mnoha předměty, např. v občanské výchově, rodinné výchově, českém jazyce, cizích jazycích, dějepise, biologii apod.

Příručku lze také získat v tištěné podobě na základě žádosti zasláné na adresu info@zabana-prameni.cz.

Jaký má RPPP dopad po svém ukončení?

Projekt RPPP pro nás sice skončil, ale nikoli téma genderově citlivého vzdělávání. Především stránky www.rppp.cz fungují i nadále a je možné na nich získat základní přehled o všem, co se týká genderově citlivého vzdělávání a rovných příležitostí. Již v průběhu projektu jsme se neustále snažili téma genderu a rovných příležitostí medializovat a tím zvyšovat zájem odborné i široké veřejnosti o danou problematiku. Žába na prameni se například stala pravidelným hostem v pořadu Na bělidle (Český rozhlas 6), kde jsme opakovaně informovali o průběhu projektu i o paralelních projektech naší organizace (např. o soutěži o Zlatou a Kyselou žábu).

Vzdělávací modul RPPP jsme na základě získaných zkušeností upravili a úspěšně v roce 2008 akreditovali u Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Během školního roku 2008/2009 bychom rádi začali s proškolením přímo na základních školách v ČR.

Co říci závěrem?

Mohu říci, že drtivá většina účastníků a účastnic seminářů se shodla, že projekt RPPP pro ně byl velice přínosný, otevřel jim oči a jednoznačně se vyslovili pro jeho pokračování. V závěrečných reflexích zmiňovali, že by jim pomohlo, kdyby mohli být podobným způsobem proškoleni také jejich kolegové a kolegyně na školách, kde působí.

Všichni jsme si samozřejmě uvědomovali, že neexistuje návod na okamžité aplikování genderově citlivého přístupu k žákům a žákyním, každý seminář byl hledáním a svým způsobem i experimentováním, a konečnou i samotnou příručku a aktivity v ní. Jakkoliv jsme na naší cestě za genderovou citlivostí ve školách klopytali, jednoznačně toto hledání považujeme za plodné a velmi tvůrčí.

II. 2.

Na cestě k vlastní rodině. Kapitoly z rodinné výchovy.

Klára Vlková¹

Na podzim 2008 se na českých základních školách objeví nová učebnice týkající se výchovy k rodičovství nazvaná *Na cestě k vlastní rodině*. Kapitoly z rodinné výchovy. Jedná se pravděpodobně o první genderově korektní učebnici, která se na našich školách začne používat. Novátorský učební materiál pro žákyně a žáky druhého stupně základních škol a nižších stupňů víceletých středních škol vzniká v rámci projektu *Ženství a mužství bez stereotypů – učme děti být samy sebou*, který od minulého roku realizuje Otevřená společnost, o.p.s.

Otevřená společnost dlouhodobě podporuje projekty napomáhající zvyšování genderové rovnosti ve vzdělávání. Dopusod se projekty zaměřovaly spíše na vyučující, kterým byly nabízeny různé materiály prohlubující jejich genderovou citlivost. Zejména se jednalo o projekt *Gender ve škole: zavádění konceptu gender do pedagogické praxe* a dále program *Vzdělávání v projektu Prolomit vlny*.

Projekt *Gender ve škole* se uskutečnil v letech 2003–2006 a v jeho rámci vznikly dvě publikace a uskutečnil se seminář na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. První publikace byla sestavena jako příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách. Dvanáct témat, která se v tomto předmětu běžně učí, představuje v genderové perspektivě. K příručce zároveň náleží padesát aktivit, s jejichž pomocí mohou vyučující dětem témata přiblížit.

Druhá příručka byla určena pro budoucí i současné vyučující, tedy také pro studenty a studentky pedagogických fakult, kteří do školské praxe teprve vstoupí. Materiál není určen pro výuku konkrétního předmětu, ale pojednává o jednotlivých aspektech učitelství a ukazuje nebezpečí jejich genderového zatížení. Tato tematika, ačkoliv je velice důležitá, nebývá zpravidla studentům a studentkám pedagogických fakult podrobněji představována.

Stávající projekt výchovy k rodičovství se nově nezaměřuje na vyučující, ale naopak přímo na žáky a žákyně, pro které vytváří učebnici. Cílem projektu bylo připravit takový učební materiál, který by ukázal rodinu v jiné perspektivě, oproštěné od obvyklých stereotypů.

V širším horizontu by učebnice mohla a měla působit nejen na samotné děti, ale i na vyučující a rodiče dětí. V konečném důsledku by tak mohla ovlivnit zažitě představy o rodině v celé české populaci.

Při přípravě učebnice bylo nutné se nejdříve seznámit s obvykle používanými učebnicemi rodinné výchovy a s rámcovými vzdělávacími programy pro základní vzdělávání. RVP jako platný pedagogický dokument ukládá školám povinnost věnovat se ve výuce následujícím tématům: rodina – postavení a role ženy a muže v rodině; sociální komunikace v rodině, ve škole, s kamarády; vztahy mezi lidmi – k druhému pohlaví, partnerské vztahy; postoje k sexualitě a sexuálnímu chování – sexuální orientace.

Pedagogické dokumenty stanovující povinné a doporučené učivo zahrnují všechna podstatná témata, avšak pojímají je výrazně heteronormativně a esenciálně. Muži a ženy jsou představovány jako apriori odlišné a vzájemně komplementární skupiny. Dětem jsou obvyklé životní styly žen a mužů (tj. vstup do heterosexuálního partnerského vztahu, založení rodiny, větší zapojení ženy do domácích prací a péče o děti atd.) předkládány jako jediné možné, přičemž alternativní styly jsou opomíjeny.

Rámcové vzdělávací programy jsou však jen stručným vymezením témat. Ta mohou být přímo ve vyučování naplňována různými způsoby. A to jednak díky vyučujícím a jednak díky učebním materiálům. Jsou-li vyučující genderově citliví a uvažují-li o ženách a mužích nestereotypně, mohou i uvedené témata pojímat otevřeně. Studium současně používaných učebnic ukázalo, že až na výjimky je většina z nich značně stereotypní. Vztahy, na něž se mají děti prostřednictvím těchto materiálů připravit, jsou výhradně heterosexuální a manželské. Alternativní sexuální a citové orientace jsou

¹ Autorka tvoří spolu s Mgr. Irenou Smetáčkovou, PhD. koordinátorský tým projektu. Dále se na projektu podílejí: Mgr. Anna Babanová, PhDr. Martin Jára, Jozef Miškolci, MA a expertní skupina spolupracujících učitelek ze základních škol.

zmiňovány okrajově a jsou pojímány jako odchylka.

Po tomto zjištění autorský tým započal s přípravou témat pro učebnici. Autorský tým se shodl na tom, že cílem není vytvořit učebnici představující primárně genderovou problematiku, nýbrž učebnici genderově korektní, která využívá genderovou perspektivu ve všech probíraných tématech. Zvláště důležité je, že učebnice využívá pestré rolové modely, tj. nepředkládá žákům a žákyním opakovaně pouze jeden typ vztahu coby ideál. V učebnici se vyskytují dospělí s netradičními povoláními (otec je na rodičovské dovolené, zatímco matka pokračuje v kariéře architektky), rodiny snažící se změnit zaběhnutý pořádek, co se týče rozdělení domácích prací na „ženské“ a „mužské“, homosexuální páry, lidé odmítající založit vlastní rodinu, partnerský vztah, v němž je dívka ta aktivnější a toužící po sexu, zatímco její přítel je citlivý a trápí se kvůli svému vzhledu apod.

Změny v rodině a jejím uspořádání v mnoha případech iniciují samotné děti – každou kapitolou se totiž prolíná příběh, na jehož základě je učivo probíráno. Téma příběhu navíc ilustrují komiksy. Vedle toho obsahuje učebnice další autorské obrázky, fotografie a mnoho aktivit, které dětem pomáhají uchopit jednotlivá témata.

Tematické vymezení jednotlivých kapitol

1. K čemu potřebujeme rodinu?

V úvodní kapitole se žáci a žákyně seznámí s tím, proč je rodina pro život člověka důležitá a jaké znalosti a dovednosti prostřednictvím rodiny získáváme.

2. Rodiny v současnosti

Studující si v kapitole shrnou své znalosti o různých typech rodinného soužití. Vedle nukleární rodiny s otcem a matkou dnes existuje řada jiných rodinných forem, např. rodiny s jedním rodičem či rodiny homosexuálních párů.

3. Jaká byla rodina v minulých stoletích?

Kapitola představuje rodinu jako historicky proměnlivou instituci. Dnes rodinu vnímáme zcela jinak než lidé před 100 či 500 lety. Například v současné rodině je klíčová péče o děti, v minulosti často malé děti do věku 2–3 let nežily s vlastními rodiči, ale u kojné.

4. Role žen a mužů v rodině

Kapitola popisuje obvyklé rozdělení prací v domácnosti mezi ženy a muže a navrhuje spravedlivější členění, které umožňuje snadnější sladění rodinného a pracovního života mužů i žen.

5. Komunikace v rodině

V každé rodině spolu její členové a členky musí domlouvat řadu věcí. Aby se to dařilo a v rodině vládla pohodová atmosféra, je potřeba respektovat pravidla zdravé komunikace (naslouchání, rozovor, dohoda, sebezprosazení, konflikt a další). Kapitola ukazuje, jak jim rozumět a jak se je naučit.

6. Partnerství a sexualita

Na začátku založení každé rodiny obvykle stojí partnerský vztah mezi ženou a mužem, případně mezi dvěma muži či dvěma ženami. Kapitola popisuje, jak by měl partnerský vztah vypadat, abychom se v něm cítili spokojení a mohli na jeho základě založit fungující rodinu. Součástí partnerství je i sexualita, která je rovněž v kapitole diskutována.

7. Jak se rodí rodiče

Testování v praxi

Abychom se v budoucnu stali dobrými rodiči, je dobré o tom začít přemýšlet už nyní. Kapitola učí, jak se na rodičovství připravit. Již během přípravy projektu bylo zřejmé, že kapitoly bude potřeba předem odzkoušet v praxi. Z tohoto důvodu byla sestavena expertní skupina, složená z učitelek základních škol, které spolupracovaly již na dřívějších projektech Otevřené společnosti (*Gender ve škole, Prolomit vlny*) a zároveň prošly vzdělávacím kurzem Nadace Open Society Fund Praha *Spo-*

lečnost, ženy a muži z aspektu gender.

Členky expertní skupiny odzkoušely všechny kapitoly na svých školách a v připomínkách se ke kapitolám vyjadřovaly jednak ony, a pak také samotné děti. Všechny jejich reakce byly pozitivní a ani v jednom komentáři se neobjevil názor, že by podobná učebnice neměla smysl. Naopak členky expertní skupiny zdůrazňovaly, že nová učebnice rodinné výchovy je zapotřebí a že se jim zvolený přístup líbí.

Mezi nejvýrazněji hodnocené klady patřilo například, že děti i učitelky oceňovaly, že se nejedná o „typickou“ učebnici. Dětem se také líbila kombinace výkladu a příběhu a líbil se jim i samotný text. Ten děti nepovažovaly za příliš moralistický, k čemuž mají současné učebnice rodinné výchovy nezřídka sklon.

Zároveň vyučující i děti navrhly několik změn, které se ukázaly jako velice prospěšné: děti si například samy vyžádaly, aby kapitoly byly psány spisovným jazykem. Odmítly zároveň, aby kapitoly byly psány v příliš familiárním stylu – podle nich se jedná o učebnici, ne o časopis.

Autorský tým také dostal podnětné připomínky týkající se aktivit v kapitolách – padl například názor, že úkoly by měly předcházet výkladu. Řadu závěrů, které jsou ve výkladu, mohou tak děti usoudit na základě úkolů samy, text to pak jen shrne.

Dětem se líbila i navrhovaná grafická podoba učebnice, která přehledně člení text, vkládá úkoly a aktivity, přináší výklad cizích slov nebo nových pojmů a oživuje text pomocí obrázků, fotografií a především komiksů.

K učebnici patří také manuál pro vyučující, ve kterém bude každá kapitola samostatně popsána. Vyučující zde najdou informace, v kolika hodinách lze kapitolu probrat, jaký je hlavní cíl kapitoly a pro jakou skupinu dětí je vhodná. Součástí manuálu jsou rovněž pokyny pro metodické vedení, tedy jak je doporučeno s učebnicí pracovat, zejména s aktivitami v ní. Ke každé kapitole je vypracována sada přibližně 15 otázek, které mohou vyučující využít při hodnocení znalostí a dovedností dětí (včetně úloh použitých na závěr kapitoly v učebnici). Manuál bude ke stažení na webových stránkách Otevřené společnosti. Po svém vydání zde bude umístěna také samotná učebnice.

Učebnice rodinné výchovy vyjde v říjnu 2008 v nákladu 2500 kusů a bude rozeslána na většinu základních škol v České republice. Po svém vydání se bude učebnice ucházet o schvalovací doložku MŠMT. Pokud budou mít školy o učebnici zájem, bude připraven dotisk a knížka bude školám prodávána za výrobní cenu.

Webové stránky projektu: www.osops.cz/cz/projekty/genderova-rovnost/zenstvi-a-muzstvi-bez-stereotypu/

II. 3.

**Fit pro změnu:
flexibilita a genderová rovnost na trhu práce**

Nina Bosničová, Linda Sokačová

V České republice se již od 90. let realizují projekty na podporu rovných příležitostí žen a mužů ve vzdělávacím systému a školství. Většinou jsou zaměřeny na vyučující, osoby v řídicích pozicích, pedagogické pracovníky a pracovnice. Samotní studující však bývají hlavní cílovou skupinou jen sporadicky. Právě na mladou generaci – studující – se zaměřil projekt Gender Studies, o.p.s. *Fit pro změnu*. Hlavním záměrem projektu bylo rozvinout a prohloubit informovanost mladých lidí o přínosech a dopadech rovných příležitostí žen a mužů, flexicity/flexibilitaty jako rovnováhy flexibility a jistoty na trhu práce a rovnováhy mezi pracovním a soukromým životem.

Druhým záměrem projektu bylo identifikovat možnosti, jak zaujmout mladou generaci, aby se zajímala o problematiku rovných příležitostí žen a mužů. Praktická zjištění z realizovaných přednášek zpracovaly koordinátorky projektu ve formě Doporučení pro práci s mládeží (kapitola II. 4.)

Výzkum: rovné příležitosti žen a mužů a mladá generace

Startovním bodem se stal výzkum mezi mladou generací na téma rovných příležitostí žen a mužů. Gender Studies se spolu s výzkumnou agenturou Ipsos Tambor ptaly, jaké jsou postoje mladých lidí k tomuto tématu, a porovnávaly, jak rovné příležitosti vidí mladé ženy a mladí muži – zda podobně, nebo odlišně. Šlo o první výzkum specificky zjišťující názory mladých na rovnost příležitostí žen a mužů. Výzkum se uskutečnil na jaře 2008 on-line dotazníkem. Dotazovaní byli mladí lidé mezi 15–29 lety a celkově se jich tohoto reprezentativního výzkumu zúčastnilo 1539.

Data ukázala, že si 89 % mladých lidí (86 % mužů, 92 % žen) myslí, že diskriminace v ČR existuje. Jako hlavní důvod diskriminace mladí uvádí rasu/etnicitu, následuje pohlaví (48 % žen, 36 % mužů). Obecně větší citlivost k diskriminaci projevu ženy.

Struktura vzorku: kvótní výběr, reprezentativní pro populaci ČR ve věku 15–29 let:

15–17 let	16 %
18–20 let	18 %
21–23 let	20 %
24–26 let	22 %
27–29 let	24 %

Hlavní zjištění kvantitativního výzkumu

▶ Diskriminace se podle názoru mladých lidí nejčastěji vyskytuje v zaměstnání z důvodu původu nebo barvy pleti jedince, osobně se však nejčastěji setkávají s diskriminací ve škole kvůli pohlaví (především ženy) nebo věku a jen minimálně kvůli rase nebo původu.

▶ Diskriminace na pracovním trhu je nejčastěji asociována s odmítnutím hned na začátku pracovního procesu z nejasného důvodu a ženy si ji nejčastěji spojují se znevýhodňováním při výchově dětí nebo po mateřské dovolené.

▶ Celkově si mladí lidé myslí, že muži jsou na tom na českém pracovním trhu lépe než ženy. Zatímco muži se více domnívají, že jsou na tom na českém trhu práce jen o trochu lépe než ženy, ženy spíše zastávají názor, že muži jsou na tom výrazně lépe než ony.

▶ Mladí lidé se domnívají, že pohlaví hraje největší roli v tom, jak vysoký bude mít zaměstnanec plat (tento názor zastávají především ženy) a zda vůbec bude přijat do zaměstnání.

▶ Respondentky a respondenti se vyjádřili, že jim nabídka na pracovním trhu spíše vyhovuje, ale ocenili by rozšíření nabídky práce z domova, na zkrácený úvazek a flexibilní pracovní dobu.

▶ Mladí muži zastávají tradiční rodinné hodnoty, kde figurují jako živitelé, věnují se převážně své profesi a budování kariéry, zatímco žena se bude starat o rodinu a výchovu dětí a práci bude

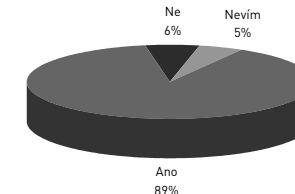
věnovat jen menší část času.

▶ Naopak ženy se přiklánějí spíše k rovnocennému rozdělení rolí, především v oblasti profesního života. Ale zároveň se chtějí i plně věnovat rodině, to znamená i zůstat s dítětem doma po jeho narození poměrně dlouhou dobu, nejčastěji 3 roky.

▶ Zatímco ženy chtějí plně zvládnout obojí, věnovat se kariéře i starat se o rodinu, muži se spíše orientují jen na profesní život.

▶ Ženy podstatně více než muži pocítují existenci nerovnosti mezi muži a ženami.

▶ Celkově je pro mladé lidi rodina velmi důležitá, stejně jako vztahy s nejbližšími – s partnerem, rodiči, sourozenci.

Graf: Existuje podle vás v České republice diskriminace?**Přednášky, semináře a informační materiály**

Další důležitou součástí projektu byly semináře a diskuse s mladými ve věku 15–25 let. Ty se uskutečňovaly ve školách, ale i s neformálními studentskými nebo volnočasovými skupinami (např. skauty).

Přednášky probíhaly diskusní formou a vždy obsahovaly interaktivní složku – hru, která se zabývala rovnými příležitostmi, a studující při ní dávali najevo své názory na postavení žen a mužů ve společnosti.

Právě motivace mladých lidí k diskuzím a vyjadřování vlastních názorů na rovné příležitosti byla hlavním principem všech diskuzí. Šlo především o vyvolání dialogu a reflexe postavení žen a mužů ve společnosti, představení širokých možností, jak mohou žít ženy a muži vlastní životy, aby nedocházelo k znevýhodňování ani jednoho pohlaví.

Na základě výzkumu byly vytipovány hlavní oblasti zájmu mladé generace: vedle rovného přístupu do zaměstnání a svobodné volby povolání mladé zajímá také téma znevýhodňování/zvýhodňování lidí na základě jejich vzhledu.

Na tato témata vznikla série pěti komiksů, jež se pokoušejí o nabourávání genderových stereotypů na trhu práce a v dalších oblastech. Jejich autorkou je absolventka VŠUP Dora Dutková, na obsahu se podílel i tým Gender Studies.

Na téma volby povolání a žen v netradičních povoláních bylo vytvořeno video „Maty“ o dívce, která se živí jako automechanička (www.youtube.com/watch?v=VEU0e7Kj_fc).

Vedle komiksů vznikl také kvíz: *Bud' v pohodě, přemýšlej rovně!* (www.genderstudies.cz/kviz/). Pět rychlých otázek poskytuje informace o mužích a ženách i o společnosti, ve které žijeme.

Projekt byl financován Zastoupením Evropské komise v ČR a Slovensko-českým ženským fondem.

II. 4.

Doporučení¹ Gender Studies, o.p.s. pro práci s mládeží v oblasti rovných příležitostí žen a mužů

Nina Bosničová, Linda Sokačová

► Před každou přednáškou či seminářem je důležité se s pedagogem/pedagožkou dohodnout, jaká bude jeho/její role. V řadě případů se jako jednodušší a produktivnější ukázalo pracovat s čistě studentskými skupinami, přítomnost pedagoga či pedagožky na semináři nebo besedě může mít na její průběh negativní dopad (mladí se například neodvážejí říct svůj názor, pedagog/pedagožka příliš do diskuze zasahuje, atd.). Základní domluva s vyučující/vyučujícím je pro úspěch přednášky nezbytná.

► Je vhodné, pokud to jde, aby se seminářů a besed zúčastňovaly dvě školící osoby, ideálně jeden muž a jedna žena. Může to totiž u mladých posílit vnímání genderové problematiky jako něčeho, co se, v protikladu s častým stereotypem, stejnou mírou dotýká mužů i žen.

► Jednou z vhodných cest pro vyřešení problému dominance chlapců nad dívkami či dívek nad chlapci je práce, pokud to jde, s genderově homogenními skupinami či alespoň s genderově homogenními pracovními skupinami, které budou mít rovný přístup k prezentaci závěrů a výsledků pracovních skupin.

► Genderově homogenní skupiny mohou mít i další pozitivní dopady – pro chlapce i dívky se tak vytvoří bezpečný prostor a naplní se jejich případná potřeba sdílet jistá specifická témata.

► K tomu, aby se neziskové organizace do školy vůbec dostaly, je nutné najít jednu kontaktní, genderově problematice nakloněnou osobu a s tou komunikovat.

► U komunikace a diskuzí je nutné používat jasný a srozumitelný (tedy ne příliš odbornou terminologií zatížený) jazyk a vyhýbat se složitým akademickým definicím (lépe fungují názorné ukázky a příklady).

► Mládež je hravá – ocení interaktivní hry, ráda se do nich zapojuje (dramatické formy vzdělávacích aktivit, scénky atp. v pracovních skupinách).

► Mládež v oblasti PR produktů oceňuje zkratkovitost, barevnost a vtip (jako u žánru komiksu).

► Nejproduktivnější cestou, jak k mládeži myšlenku genderové rovnosti dostat, je nikoliv kategoricky odsoudit její, často mírně stereotypní až sexistický, úhel pohledu, ale spíše s nimi jemně polemizovat, vypichovat absurditu víry v absolutismus – důležitým cílem těchto aktivit je vzbudit diskusi na témata spojená s genderovými stereotypy a rovnými příležitostmi žen a mužů a tím zvyšovat citlivost mladé generace k těmto tématům.

► Potvrdilo se nám, že mladí lidé o stereotypech aktivně přemýšlejí a ty nejzřejmější, nejvíce do očí bijící, jsou ochotni přehodnocovat. Semináře s mládeží by možná získali na atraktivitě tím, že bychom diskutovali i o méně zřetelných stereotypech (například v kontextu reklam se dá rozebrat téma tzv. nových mužů).

► Mládež se o genderovou rovnost zajímá jako o věc čistého svědomí a spravedlivého světa a jako možnost svobodné volby žít život podle svých představ (a ne společenských tradic), jak vyplývá z průzkumu na téma rovných příležitostí žen a mužů mezi mladou generací (www.genderstudies.cz).

¹ Tato doporučení vycházejí z konkrétních praktických zkušeností Gender Studies, o.p.s. při realizaci projektu Fit pro změnu: flexibilita a genderová rovnost na trhu práce (více informací na [www.genderstudies.cz/aktivita/projekt.shtml?cmd\[2828\]=x-2828-2067197](http://www.genderstudies.cz/aktivita/projekt.shtml?cmd[2828]=x-2828-2067197)). Nemají za žádných okolností ambici stát se univerzálními tipy na práci s mládeží v každém historickém, kulturním a tematickém kontextu. Spíše se domníváme, že by v současné době mohli při práci pomoci organizacím, které se mládeží a jejímu genderovému zcitlivování aktivně věnují.

[cz/download/vyzkum-EK.ppt](http://www.genderstudies.cz/download/vyzkum-EK.ppt)).

► Mládeži přišlo nejatraktivnější téma genderu v médiích a marketingu, nejvíce je „dráždilo“ téma genderově korektního jazyka. Je vhodné řešit témata, která mají přímý vliv na život mladých (dané věkové skupiny) a takto jim přibližovat i další témata, která se jim mohou zdát odtažitá – vztahovat je k jejich momentální životní situaci, rodině, blízkým, budoucí kariéře apod.

► Jako vhodný nástroj průzkumu postojů mladé generace se ukázal kvantitativní on-line výzkum – velká penetrace, atraktivita pro média.

II. 5.

Živá knihovna – Tak trochu jiná knihovna

Michaela Svatošová

Živá knihovna (ŽK) je projekt, který byl v České republice představen organizací Opim, o.s. (Organizace pro integraci menšin) v roce 2007. Projekt původně pochází ze Skandinávie, kde slaví již mnohaleté úspěchy.

Premiéra Živé knihovny v ČR proběhla v červnu 2007 na festivalu United Islands of Prague a od té doby byla součástí desítek dalších festivalů a akcí pořádaných pro širokou veřejnost. V současné době ŽK navázala kontakt i s vyučujícími základních, středních a vyšších odborných škol a byla součástí několika vzdělávacích programů. V blízké budoucnosti bude ŽK zpřístupněna on-line, z důvodu rozšíření působnosti, neboť v současné době projekt zasahuje pouze Prahu a okolí.

Proč knihovna?

ŽK s podtitulem *Nesud knihu podle obalu* je mobilní „knihovna“, kde jsou místo knih půjčováni lidé, kteří se ve svém každodenním životě potýkají s fyzickým nebo psychickým handicapem či jsou posuzováni pro své odlišné názory nebo přesvědčení, pro jinou barvu pleti, vyznávání náboženství a kteří díky tomu čelí stereotypům a předpoklům.

„Knihy“ jsou půjčovány na podobném principu jako v běžné knihovně. „Knihy“ představující jednotlivá témata jsou součástí katalogu, každá kniha obsahuje anotaci, kde je pro potenciálního čtenáře/potenciální čtenářku připravena charakteristika „knihy“, problémy se kterými se potýká, jak ji vnímá společnost, jaké se k ní pojí předsudky a na jaká témata nabízí diskuzi.

Katalog stejně i „knihu“ propůjčuje knihovník/knihovnice. Po vyplnění přihlášky se „kniha“ i zájemce/zájemkyně o rozhovor odeberají k 30minutové diskuzi, která může být v případě zájmu prodloužena. Během rozhovorů je dbáno o bezpečí „knih“ a pokud je třeba, je zajištěn i doprovod tlumočnicků/tlumočnic, asistentů/asistentek apod. Rozhovor může vést jedna „kniha“ s více než jedním čtenářem/jednou čtenářkou.

ŽK je místem, kde má každý možnost prostřednictvím rozhovoru proniknout do světa lidí, kteří smýšlejí jinak, vnímají život z jiné perspektivy nebo představují specifické společenské téma.

Klíčovým prvkem ŽK je rozhovor, který vede „kniha“ s člověkem, který projeví zájem o debatu na dané téma. Rozhovor nemá nikdy pevně stanovenou osnovu, vychází z aktuálních potřeb a zpravidla se odvíjí od toho, co zájemce/zájemkyni zajímá, na co se chce sezeptat atd. Každá „kniha“ proto může moderovat rozhovor a tazatele/tazatelku směřovat, kam potřebuje a tím čtenáře/čtenářku vzdělávat.

Dle statistik projektu ŽK se lidé nejčastěji ptají na pravdivost předsudků a stereotypů, které se vztahují k jednotlivým „knihám“. Každá „kniha“, která reprezentuje společenský problém odpovídá za sebe samu a zprostředkovává svůj pohled na danou problematiku, prezentuje sebe a své vlastní zkušenosti, nikoli obecný názor. Tato strategie také sama o sobě pomáhá předsudky a stereotypy nabourávat, protože eliminuje riziko zevšeobecnění, a naopak akcentuje jedinečnost individuality každého člověka – „knihy“.

Jaké jsou k dispozici knihy?

Knížní tituly ŽK jsou velmi rozmanité, jsou to např. konvertovaná muslimka, ortodoxní židovka, Rom, vozičkář-sociální pracovník, vozičkář-sportovec, hluchoněmá masérka, neslyšící interpretka poezie a hudby ve znakovém jazyce, Afričan, jeptiška, jezuita, člověk žijící s manií, posttraumatik, transsexuál a gay psycholog, lesba, městský strážník, feministka, úřednice, transgender, vegan a ochránce zvířat, asistent vozičkářů, kněz a další.

Většina „knih“ byla vybrána na základě oslovení pořadatelské organizace Opim, o.s., další knihy a témata průběžně přibývají díky četným doporučením nebo na základě osobního zájmu. „Knihou“ se může stát kdokoliv, kdo má co nabídnout a kdo je ochoten diskutovat a věnovat svůj volný čas

osvětové a přednáškové činnosti. Veškerá práce na tomto projektu je dobrovolná a vyžaduje čas a energii.

V čem spočívá úspěch ŽK?

ŽK díky tomu, že funguje většinou jako doprovodný program hudebních festivalů, má přístup k široké a rozmanité cílové skupině.

ŽK patří mezi příklady velmi netradičního typu vzdělávání a šíření informací. Jejich vliv není tak velký co do rozsahu, jako např. při diseminaci tisícového nákladu odborné publikace, ale (dle mého soudu) o to intenzivnější. Funguje na zcela dobrovolné bázi nebo v rámci vzdělávacího systému.

Ve školách je nejprve realizován workshop se zaměřením na různé druhy diskriminace, takto studující připraví na Živou knihovnu. Rozhovory probíhají ve skupinách, vždy v rámci školní výuky. ŽK ve školách je vyučujícími oceňována především jako vhodný nástroj pro multikulturní výchovu.

Díky tomu, že jsem se stala jednou z „knih“, jsem měla možnost vést desítky rozhovorů s lidmi různého věku, národností a smýšlení. Přínos pro mne je dvojitý. Za prvé jsem měla možnost poznat zajímavé lidi a hovořit s nimi o problémech, které je trápí, a jakým způsobem prožívají svůj handicap nebo reagují na negativní pohled na svou jinakost, atd. Málodky se člověku podaří diskutovat s vozičkářem o tom, jestli je pomoc od cizích lidí na ulici žádaná, nebo je naopak přítěž, jak se seznamují lesby, jak se cítí člověk, který se z ženy přetváří na muže, jak se žije muslimům/muslimkám v křesťanském světě, atp. Setkání s těmito lidmi je velkým zážitkem, který doporučuji každému.

Druhým přínosem jsou samotné rozhovory. Cílem těchto rozhovorů je odpovědět na dotazy, vyvrátit případné stereotypy nebo – a to já považuji za klíčové – ukázat jiný pohled na věc, nabídnout alternativu a nabourat rigiditu myšlení některých lidí. Otevřít lidem oči, ukázat jim svět z jiné perspektivy, který není zkrácený médiem nebo utvořen na základě jedné osobní zkušenosti, která člověka přivede ke generalizování problému.

Zárným příkladem jsou např. besedy s mladými lidmi na středních školách o rovných příležitostech, o postavení žen a mužů v české společnosti. Mou prací je vyslechnout jejich názory a zprostředkovat jim i ten svůj. Nejen oni se díky tomu učí novým věcem, ale i já samotná jsem postavena před realitu, jakou dnes vytváří mladí lidé.

Budoucnost Živé knihovny

ŽK plánuje pokračovat ve svých aktivitách, zapojovat se do festivalových programů, navštěvovat školy a jiná vzdělávací centra a rozšířit pole působnosti i na jiná města, nejen na Prahu. Toho se snaží dosáhnout především prostřednictvím internetu a cílené PR strategie.

V září 2008 bude spuštěna on-line služba Živé knihovny, kde budou probíhat chaty a bude umožněno klást „knihám“ dotazy, na které budou pravidelně odpovídat.

Dalším cílem je rozšíření katalogu o další „knihy“ a zajímavé „jinakosti“ a poskytování co nejvíce různorodější škály témat.

V současné době projekt hledá finanční pomoc na realizaci dalších aktivit.

Kontakt:

Živá knihovna, www.opim.cz, zivaknihovna@opim.cz

Jana Tikalová, Lucie Jelínková

II. 6.

Biografie, oral history a historie žen

Helena Skálová se ptala Pavly Frýdlové [a naopak]

HS: Proč historie žen? Mají ženy jinou historii než muži, nebo je jen jiný společenský pohled na jejich roli v dějinách?

PF: Historii odedávna psali muži, určovali, co je a co není důležité zaznamenat pro další generace a tím vlastně rozhodovali o tom, co je a co není podstatné. Proto je tzv. velká historie především historií válečných konfliktů, dobývání území, podmaňování národů, podepisování mírových smluv apod. Nikde však nenajdeme popsáno, jak žila polovina lidstva, která po všech vítězných i prohraných válkách udržovala život, zajišťovala přežití, starala se o potomky...

Přesto se všechny zkušenosti zvládání každodenního života, zejména v kritických obdobích, uchovávaly ústní tradicí a byly předávány z generace na generaci. I proto je metoda orální historie pro zaznamenání životních osudů žen ta nevhodnější a my jsme ji zvolili pro projekt *Paměť žen*. Jedná se o dlouhodobý mezinárodní projekt, jehož těžiště spočívá v zachycení životních zkušeností a názorů žen tří generací, žen narozených přibližně v letech 1918–1968. Více se o něm můžete dovědět na www.womensmemory.net.

HS: V čem je specifická metoda *oral history*, jaké jsou její výhody a limity?

PF: *Oral history* můžeme popsat jako metodu, kterou získáváme nové poznatky pomocí ústního sdělení, vyprávění osob, které danou událost či období prožily. Ale dnes už víc než metoda – používaná především v historii, sociologii, antropologii, etnologii a dalších společenských vědách – je *oral history* samostatný interdisciplinární obor, pohybující se na rozhraní vědy a laické praxe. Ostatně na Fakultě humanitních studií UK v Praze byl právě otevřen nový magisterský obor orální historie – soudobé dějiny, v českém prostředí zcela ojedinělý.

Výhodou *oral history* je především její demokratičnost – interpretace není výsadou expertů/expertek, vědců/vědkyň, ale expertem/expertkou je každý narátor či narátorka, každý „obyčejný člověk“ –, pro badatele či badatelku je pak neopakovatelný pocit, že se přímo zúčastní vzniku pramene, že odkrývá aspekty minulosti, k nimž se historik či historička pracující s písemnými prameny nemá šanci dostat.

Oral history se méně soustřeďuje na historická fakta, ale víc na význam historie pro život jednotlivce, jednotlivé výpovědi v sobě zahrnují už i hodnocení prožitých událostí. Co se týče faktografické spolehlivosti subjektivních výpovědí, je možné je vzájemně porovnávat či srovnávat s písemnými archivními materiály. Někdy je pro badatele/badatelku obtížné najít správnou polohu mezi zaujetím fascinujícím příběhem narátora či narátorky a nezaujatým odstupem od něj při jeho dalším zpracování.

HS: Gender Studies ve spolupráci s Agenturou Pontes z německého Ostritz v současné době připravuje projekt nazvaný *Osudy žen – po stopách minulosti pro společnou budoucnost v Euroregionu Neisse-Nysa-Nisa*. Chystaný projekt je zaměřený na liberecký kraj a spolupráci s příhraničními oblastmi sousedního Saska. Čím je specifický právě tento region?

PF: Jako všechny oblasti česko-německého pohraničí prošel tento dnešní euroregion zásadními změnami, které kopírovaly historický vývoj ve střední Evropě: hospodářská krize 30. let, nacifikace velké části německého obyvatelstva, zábor pohraničí Hitlerem, odsun českých obyvatel, odsun německých obyvatel po válce.

Pro nově příchozí, kteří se po válce do pohraničí stěhovali v několika vlnách (připomeňme si éru „zlatokopů“), neměla historie tohoto území žádný význam. Teprve druhá, respektive třetí generace, která se tu už narodila, může začít toto území pokládat za své a začít se zajímat o jeho přerušenu minulost. Tato historická vykořeněnost je výchozí situací pro projekt na české straně, na německé straně pak masový odchod mladých lidí, především žen, které v tomto cípu Německa nenacházejí pracovní a životní perspektivy.

V projektu se zaměříme na biografie žen, které v tomto regionu žily a pracovaly, chceme, aby

si mladí lidé, kteří se pod vedením pedagogů vydají po stopách nedávné minulosti, uvědomili nejen kulturní souvislosti, ale i genderovou nevyváženost ve společnosti, která se projevuje i zapomínáním a opomíjením ženských osobností a jejich osudů.

HS: Spolupráce s německou stranou bude velmi intenzivní. Jaké jsou dosavadní německé zkušenosti v oblasti biografie, *oral history* a historie žen?

PF: V německy mluvících zemích existuje dlouhodobá tradice *oral history*. Věnují se jí nejen historici, sociologové a etnografové ve velkých institucích, ale touto metodou jsou zaznamenávána svědectví i na lokální úrovni. Lidé si rádi přečtou, jak se žilo v jejich městě třeba ve 30. letech 20. století, či jak vypadala škola po II. světové válce.

Stejně tak bohatá je tradice ženských biografií a to nejen „významných“ postav, jako jsou spisovatelky, malířky, herečky či šlechtičny, ale i žen zcela neznámých. Od 70. let minulého století jsou v německy mluvících zemích populární publikace, v nichž své životní příběhy vyprávějí úřednice, učitelky, zdravotní sestry či ženy v domácnosti. Velký zájem vyvolala před časem *Třídni kniha*, v jejíchž zápisech pokračovaly maturantky z roku 1932 z gymnázia v Erfurtu po dlouhá desetiletí, na různých místech světa, kam je osud a dějiny zavály.

Rovněž v 70. letech, v souvislosti s druhou vlnou feministického hnutí, vznikly v Německu, Rakousku a Švýcarsku desítky ženských archivů shromažďujících písemnosti a archiválie týkající se života žen, zejména ve 20. století. Dnes jsou tyto archivy sdruženy do střešní organizace *i.d.a.* a jejich zpočátku průkopnická práce se stala běžnou součástí kulturně-společenského života.

Jednotlivé archivy či dokumentační centra (často za přispění státní či zemské podpory) vydávají tištěné i elektronické publikace, diáře, kalendáře, pořádají výstavy, přednáškové cykly a věnují se další osvětové práci, akcentující dosud opomíjenou nebo zjednodušenou roli žen ve společnosti. Na internetu jsou k dispozici stále aktualizované databáze ženských osobností.

Takováto systematická činnost v České republice výrazně chybí. Několik pokusů o ni zatím ztroskotalo na nedostatku finančních prostředků, vyplývajících z malého zájmu české společnosti o ženská témata, historii žen, ženské osobnosti atd. Chystaný projekt je snahou o prolomení těchto bariér ve spolupráci se zkušenějším partnerem.

PF: Projekt je zaměřen na práci s vyučujícími i studujícími středních škol. Co by měl především přínést jedné a druhé skupině?

HS: Vyučující i studující by se měli seznámit se specifickou výzkumnou metodou orální historie, naučit se ji používat a s její pomocí poodhalit kousek „ženské historie“ svého regionu. Vyučující zapojení do projektu budou prostřednictvím workshopů a interaktivních přednášek seznámeni s potenciálem metody *oral history* zejména pro historii každodennosti a také se naučí, jak její postupy předat svým studentům a studentkám.

Vyučující se následně zapojí do plánované soutěže školních týmů a budou vyhledávat psanou historii opomenuté ženy regionu.

Jako hlavní přínos pro skupinu vyučujících vidíme prohloubení jejich vzdělání a možnost aktivně se se svými studenty a studentkami podílet na odhalování skrytých rovin historie kraje, ale i genderové nevyváženosti „psaných“ dějin jako takových.

Studující svou aktivní účastí v projektu získají možnost uvědomit si společenské souvislosti opomíjené historie žen a jejich postavení v současné společnosti, ve které rozhodně mezi jednotlivými pohlavími nepanuje rovnost.

II. 7.

Genderovou optikou: Anketa

Nina Bosničová, Helena Skálová, Linda Sokačová

Při práci na této publikaci jsme zaostřili genderovou optiku na český vzdělávací systém a zkoumali jeho jednotlivé oblasti. Zaměřili jsme se hlavně na ty části, které považujeme za problematické a zároveň za nosné pro změny do budoucna.

A jak vnímají situaci sami aktéři a aktérky, tedy vyučující a studující? Co pro ně znamená rovnost žen a mužů a jak toto téma reflektují ve vztahu k českému školství, podhalují jejich odpovědi na anketní otázky.

Otázky pro vyučující

1) Vychovává vzdělávací systém v ČR ze studentů a studentek lidi, kteří věří v rovnost žen a mužů?

2) Máte ve své pedagogické praxi stejný přístup ke studentkám a studentům?

Martina, odborná asistentka na univerzitě

Český vzdělávací systém je dle mého názoru k uvedenému problému velice neutrální, téma rovných příležitostí je řešeno na minimu škol (z mé praxe budu hovořit především o školách vysokých), některé humanitní obory se jistě problematice věnují v rámci své výuky, ale ostatní typy vysokých škol tuto problematiku se studujícími moc neřeší, není předmětem jejich odborné profilace.

Přístup ke studentům a studentkám je z mé dosavadní pedagogické praxe stejný. Na naší vysoké škole převažují studentky, tzn. pokud je zájem například od studentů o můj odborný předmět, tak to především vítám, ale o diskriminaci, či naopak pozitivní diskriminaci některého z pohlaví jistě nelze hovořit. Podmínky pro splnění zápočtů i zkoušek jsou nastaveny plošně, vše je podloženo písemným testem a odpovídajícím bodovým ohodnocením, které není diskriminační.

Jaromír, odborný asistent na univerzitě

Myslím, že vzdělávací systém v ČR není zaměřen na výchovu ve smyslu víry v rovnost žen a mužů. Rozdíly však nastávají především na středních školách a odborných učilištích, kde se na určité obory hlásí spíše muži, či ženy.

V podstatě ano, občas to mají muži možná těžší, co se týká mých nároků na ně.

Tereza, učitelka na základní škole

Škola, na které vyučuji, nemá přímo v ŠVP nebo RVP zakotveno, že by vychovávala lidi, kteří věří v rovnost mužů a žen. Já se ve svých hodinách občanské a rodinné výchovy o toto pokouším a setkávám se s tím, že děti ze svého rodinného prostředí s genderovými stereotypy do školy přicházejí a jsou o nich mnohdy skálopevně přesvědčeny a skoro bez výhrad je přijímají.

Domnívám se, že se snažím přístupovat ke všem dětem stejně bez ohledu na pohlaví.

Otázky pro studující

1) Vychovává vzdělávací systém v ČR ze studentů a studentek lidi, kteří věří v rovnost žen a mužů?

2) Myslíte si, že vyučující mají ke studentkám a studentům stejný přístup?

Šárka, studentka magisterského oboru na pedagogické fakultě

Domnívám se, že vzdělávací systém v ČR vychovává ze studentů a studentek lidi, kteří věří v rovnost žen a mužů. Nejen vzdělávací systém, ale v nejširším slova smyslu život v současné české společnosti už tuto problematiku mladým lidem (studentům a studentkám) předkládá. Osobně jsem v práci s mládeží zaznamenala všeobecně velkou toleranci k odlišnostem a lidským právům, z čehož usuzuji na fakt, že rovnost žen a mužů je pro dnešní mládež reálnou možností.

Víme, že by vyučující měli mít stejný přístup ke studentkám a studentům. Jestli tomu tak skutečně je, nelze odhadnout. Proto tuto otázku ponechávám bez konkrétní odpovědi.

Inka, studentka magisterského oboru na pedagogické fakultě

Podle mě současný vzdělávací systém stále ještě nevychovává lidi schopné plně realizovat myšlenku rovnosti pohlaví, přestože teoreticky v její realizaci věří a třeba ji i podporují. Problém je v tom, že tradiční způsob myšlení o nerovnosti postavení obou pohlaví je v lidech velmi hluboce zakořeněný, a odbourat jej vyžaduje větší dávku tolerance a úsilí, než v jaké míře je tomuto problému dnes poskytována. Myšlenku rovnosti obou pohlaví pak v sobě současní studenti a studentky musí rozvíjet na základě jiných společenských podnětů, než je právě škola.

Podle mého názoru nemají vyučující stejný přístup ke studentům a studentkám. Často se s touto „pohlavní diskriminací“ u nás na fakultě setkávám. Pokud v převážně dívčí třídě studuje jeden nebo dva studenti, vyučující k nim téměř vždy zaujme jiný postoj, ať v kladném, nebo záporném slova smyslu. A platí to i naopak. Pokud neprotěžuje vyučující studenta/studentku na základě jeho/její pohlavní příslušnosti, zcela jistě to pak udělá ve věci sympatií/nesympatií ke studentce/studentovi. Zcela nestranní, objektivní a spravedliví vyučující už prakticky na našich školách neučí.

Tomáš, student magisterského oboru na pedagogické fakultě

Vzhledem k tomu, jak je otázka položena, tak odpovím, že vychovává lidi, kteří věří v rovnost mužů a žen. Otázkou však zůstává, jestli jsme vedeni k tomu, abychom tuto rovnost cítili a sami prosazovali. Hodně se o rovnosti mluví, což je asi první nezbytný krok, ale málo se pak realizuje.

Vyučující k nám určitě stejně nepřistupují a je to většinou na škodu – jedné či druhé straně. Vyučující, který je ve všech ohledech kvalitní (lidsky, odborně, didakticky), většinou zvládá i tuto oblast bez problémů. Ti, kteří selhávají celkově, selhávají i v oblasti rovnosti. Konkrétně na naší fakultě je časté, že ženy-kantorky bývají milejší a tolerantnější k mužům-studentům, protože jich je na fakultě málo a jsou oživením a nutnou posilou v učitelském prostředí. Muži-kantoři také často zvýhodňují studenty, jelikož mají často těch „hloupých a dobře připravených“ holčiček dost, takže jsou rádi, že konečně přijde muž, kterému to prostě pálí, ale všichni víme, jak to je...

II. 8. Závěrečná doporučení Gender Studies, o.p.s.

Aby český vzdělávací systém mohl nastoupit cestu ke snížení panujících nerovností mezi muži a ženami a stal se genderově spravedlivým vůči studujícím i vyučujícím, doporučujeme odpovědným orgánům státní správy a částečně i samosprávným zřizovatelům škol k realizaci následující konkrétní opatření:

- ▶ Pevně zakotvit Odbor rovných příležitostí ve školství do organizační struktury MŠMT jako instituci přímo zodpovědnou za sestavení a koordinaci genderové expertní skupiny.
- ▶ Revidovat stávající rámcové vzdělávací plány (RVP) s důrazem na genderovou tematiku.
- ▶ Vypracovat metodiku pro převod genderových oblastí RVP do školních vzdělávacích plánů (ŠVP).
- ▶ Vytvořit a začlenit do výuky povinné kurzy s genderovou tematikou pro studující pedagogických fakult.
- ▶ Vytvořit a povinně začlenit kurzy s genderovou tematikou do systému dalšího vzdělávání pedagogů a pedagožek.
- ▶ Vytvořit a používat ve výuce genderově korektní učebnice.
- ▶ Realizovat genderový audit na jednotlivých školách, eliminovat platovou nerovnost na základě pohlaví.

Nestátním neziskovým organizacím doporučujeme:

- ▶ Aktivně oslovovat a navazovat spolupráci se státní správou (MŠMT) a samosprávou (zřizovatelé škol) i jednotlivými školami.
- ▶ Nabízet školám inovativní metody práce s genderovou tematikou pro všechny (žáky a žákyně, studující, vyučující i vedení).
- ▶ Navázat spolupráci s pedagogickými fakultami a realizovat genderové semináře pro budoucí vyučující.

III. STATISTICKÁ PŘÍLOHA

Tabulka č. 1
Studující – podíly chlapců a dívek na jednotlivých druzích a typech středních škol

Pramen: ÚIV v %

Source: IIE in %

UKAZATEL	ŠKOLNÍ ROK						INDICATOR
	1993/94	1995/96	2000/01	2004/05	2005/06	2006/07	
GYMNÁZIA – žáci po ukončení povinné školní docházky – počet žáků / populace 15-18letých (resp. 14 – 17letých)							Grammar schools - after completion of sory school attendace - number of pupils / 15-18 (or 14-17) aged
CELKEM	12,2	13,3	17,1	19,5	19,3	19,9	TOTAL
DÍVKY	15,2	16,4	21,5	24,5	24,1	24,8	GIRLS
CHLAPCI	9,2	10,3	12,9	14,7	14,7	15,3	BOYS
STŘEDNÍ ODBORNÉ ŠKOLY – počet žáků / populace 15-18letých (resp. 14 – 17letých)							Secondary technical schools - number of pupils / 15-18 (or 14-17) aged
CELKEM	26,4	38,4	39,0	43,1	43,7	40,9	TOTAL
DÍVKY	31,9	48,9	46,2	49,1	49,8	46,5	GIRLS
CHLAPCI	21,2	31,6	32,4	37,4	37,8	35,7	BOYS
STŘEDNÍ ODBORNÁ UČILIŠTĚ – počet žáků / populace 15-18letých (resp. 14 – 17letých)							Secondary vocational schools - number of pupils / 15-18(or 14-17) aged
CELKEM	39,1	46,0	37,9	40,0	39,5	32,2	TOTAL
DÍVKY	28,6	35,0	27,7	29,5	29,3	23,1	GIRLS
CHLAPCI	49,2	62,9	48,1	50,1	49,2	40,8	BOYS

Zdroj: Zaostřeno na ženy a muže. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/1413-07--13>.

Tabulka č. 2
Studující středních odborných škol podle skupin oborů ve školním roce 2006/2007

Pramen: ÚIV

Source: IIE

SKUPINA OBORŮ KKV	ŽÁCI Pupils		NOVĚ PŘIJATÍ New entrants		ABSOLVENTI VE ŠK. ROCE 2005/6 Graduates in 2005/6		SUBJECT GROUP (by CBBE)
	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men	
Střední odborné školy celkem	123 238	96 721	33 414	27 045	27 676	20 232	Secondary technical schools, total
Integrovaný první ročník	0	0	0	0	15	133	Integrated first year
Přírodní vědy a nauky ochrana životního prostředí	1454	1044	339	261	264	190	Natural sciences Environmental protection
Techn. vědy a nauky č. 1	3 614	38 181	853	10 475	1 020	8 538	Technology – part 1
hornictví a hor. geolog	64	393	7	120	17	52	Mining and related geology
strojírenství	640	14 734	171	4 051	163	3 494	Mechanical engineering
elektrotechnika	624	21 417	184	5 925	168	4 651	Electrical engineering
technická chemie	1 243	1 040	245	236	368	220	Industrial chemistry
potravinářství	1 043	597	246	143	304	121	Food industry
Techn. vědy a nauky č. 2	8 954	15 270	2 189	3 958	2 112	3 235	Technology – part 2
textil a oděvnictví	2 247	164	496	36	568	36	Manufacture of textile
zpracování kůže, plastů, pryže	153	172	43	62	42	19	Processing of leather, plastics and rubber
zpracování dřeva	258	1 092	65	249	46	224	Wood - working
polygrafie	431	214	127	71	110	69	Printing
stavebnictví	3 039	10 379	755	2 711	734	2 265	Construction
doprava, telekomunikace	2 795	1 904	693	465	609	349	Transport and communications
speciální technické obory	31	1 345	10	364	3	273	Special and interdisciplinary technical subjects
Zemědělství – lesnictví, veterinární vědy	6 403	4 798	1 688	1 272	1 358	1 067	Agriculture, forestry and veterinary medicine
zemědělské a lesnické vědy	5 429	4 574	1 411	1 223	1 165	1 014	Agriculture and forestry
veterinární vědy	974	224	277	49	193	53	Veterinary medicine
Zdravotnictví – lékařské a farmaceutické vědy	16 605	18 000	3 970	517	4 057	279	Health services, medicine and pharmacy
zdravotnictví	16 605	18 000	3 970	517	4 057	279	Health services
Společenské vědy a nauky, služby č.1	60 108	23 836	15 936	6 555	14 323	4 888	Social science and services part 1
ekonomika a administrativa	33 590	13 563	8 457	3 679	8 475	2 777	Economy and administration
podnikání v oborech, odvětvích	8 595	3 939	2 219	1 040	1 968	917	Business lines
gastronomie, hotelnictví, turismus	10 081	3 764	3 037	1 093	2 138	671	Gastronomy, hotel operation, tourism
obchod	337	147	88	30	105	39	Trade
právní vědy	7 361	2 371	2 081	696	1 608	477	Legal science
osobní a provozní služby	144	52	54	17	29	7	Personal and operational services
Společenské vědy a nauky, služby č.2	21 498	10 184	7 140	3 530	3 568	1 563	Social science and services part 2
publicistika a knihov.	678	172	182	49	123	28	Journalism, librarianship
pedagogické vědy	9 880	889	2 936	350	2 041	176	Pedagogy
obecně odborná příprava	10 940	9 123	4 022	3 131	1 404	1 359	General technical preparation
Vědy a nauky o kultuře, umění	4 602	1 608	1 299	477	959	339	Culture and art
umění užité	4 602	1 608	1 299	477	959	339	Applied arts

Zdroj: Zaostřeno na ženy a muže. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/1413-07--13>

Studující středních odborných učilišť podle skupin oborů ve školním roce 2006/07

Pramen: ÚIV

Source: IIE

SKUPINA OBORŮ KKV	ŽÁCI Pupils		NOVĚ PŘIJATÍ New entrants		ABSOLVENTI VE ŠK. ROCE 2005/6 Graduates in 2005/6		SUBJECT GROUP (by CBBE)
	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men	
Střední odborná učiliště celkem	77 426	132 846	28 904	48 938	22 610	37 989	Secondary vocational schools, total
Techn. vědy a nauky 1. č.	7 189	60 639	2 617	20 710	2 140	17 038	Technology – part 1
hornictví a hor. geolog.	1	406	-	108	-	65	Mining and related geology
strojírenství	522	34 020	203	12 215	142	9 204	Mechanical engineering
elektrotechnika	268	23 869	126	7 520	55	7 063	Electrical engineering
technická chemie	960	503	288	157	306	129	Industrial chemistry
potravinářství	5 438	1 841	2 000	710	1 637	577	Food industry
Techn. vědy a nauky 2. č.	5 978	27 621	1 888	10 396	2 049	7 632	Technology – part 2
textil a oděvnictví	3 541	126	1 052	61	1 402	32	Manufacture of textile
zpracování kůže, plastů, pryže	54	60	7	22	23	20	Processing of leather, plastics and rubber
zpracování dřeva	327	9 854	116	3 383	107	3 242	Wood - working
polygrafie	1 177	1 174	415	408	215	230	Printing
stavebnictví	19	13 145	6	4 840	9	3 754	Construction
doprava, telekomunikace	847	1 196	288	557	293	334	Transport and communications
speciální interdisciplinární obory	13	2 066	4	1 125	-	20	Special interdisciplinary subjects
Zemědělství – lesnictví, veterinární vědy	3 292	7 606	1 129	2 836	925	2 245	Agriculture, forestry and veterinary medicine
zemědělské a lesnické vědy	3 292	7 606	1 129	2 836	925	2 245	Agriculture and forestry
Zdravotnictví – lékařské a farmaceutické vědy	399	62	150	28	35	3	Health services, medicine and pharmacy
zdravotnictví	399	62	150	28	35	3	Health services
Společenské vědy a nauky, služby č.1	59 457	35 103	22 822	14 432	17 131	10 572	Social science and services part 1
ekonomika a administrativa	2 896	1 203	847	549	1 567	514	Economy and administration
podnikání v oborech, odvětvích	11 115	9 793	5 632	5 092	3 180	2 914	Business lines
gastronomie, hotelnictví, turismus	16 763	18 109	6 569	6 638	4 476	5 423	Gastronomy, hotel operation, tourism
obchod	14 736	4 275	4 836	1 365	4 247	1 208	Trade
právní vědy	536	1 013	207	465	171	355	Legal science
osobní a provozní služby	13 411	710	4 731	323	3 490	158	Personal and operational services
Společenské vědy a nauky, služby č.2	70	20	22	8	23	4	Social science and services part 2
pedagogické vědy	70	20	22	8	23	4	Pedagogy
Vědy a nauky o kultuře, umění	1 041	1 795	276	528	307	495	Culture and art
umění užité	1 041	1 795	276	528	307	495	Applied arts

Zdroj: Zaostřeno na ženy a muže. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/1413-07--13>

Tabulka č. 4.
Studující vysokých škol podle skupin oborů v akademickém roce 2006/07

Pramen: ÚIV

Source: IIE

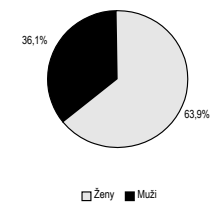
VYSOKÁ ŠKOLA FAKULTA	STUDENTI Students		POPŘVÉ ZAPSANÍ Enrolees for the first time		ABSOLVENTI V ROCE 2006 Graduates in 2006	
	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men	ŽENY Women	MUŽI Men
Vysoké školy celkem Universities, total	171 044	152 721	40 318	32 781	29 694	23 674
Přírodní vědy a nauky Natural sciences	10 589	14 793	2 192	2 883	2 053	2 428
Technické vědy a nauky Technology	19 605	62 327	4 696	14 226	2 666	9 165
Zemědělsko-lesnické a veter. vědy a nauky Agriculture, forestry and veterinary medicine	7 126	5 418	1 749	1 200	1 287	951
Zdravotnictví, lékař. a farmac. vědy a nauky Health services, medicine and pharmacy	17 616	7 098	3 856	1 172	2 680	773
Humanitní a společenské vědy a nauky Humanities and social science	31 906	17 706	7 371	3 393	5 099	2 338
Ekonomické vědy a nauky Economics sciences	43 285	28 852	11 062	6 401	8 500	4 780
Právní vědy a nauky Law and legal sciences	7 516	6 707	1 375	1 155	1 041	955
Pedagogická, učitelství a soc. péče Pedagogy, tutorship and social care	33 063	10 049	7 194	1 888	5 795	1 817
Vědy a nauky o kultuře a umění Culture and art	4 555	3 060	913	511	684	534
Vojenské vědy a nauky Military sciences						

Zdroj: Zaostřeno na ženy a muže. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/1413-07--13>.

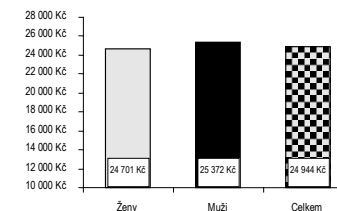
Graf č. 5
Učitelé středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří

Jsou zde zahrnuti údaje gymnázia a školy s rozšířenou výukou sportovního zaměření, střední odborné školy, střední odborná učiliště, konzervatoře a vyšší odborné školy. Údaje jsou bez středních škol určených pro žáky se SVP a konzervatoří určených pro žáky se ZP. Klasifikace zaměstnání (KZAM) neumožňuje analyzovat tyto školy podle jednotlivých typů škol.

Přepočtený počet učitelů středních škol včetně VOŠ a konzervatoří bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2007

Průměrný měsíční plat učitelů středních škol včetně VOŠ a konzervatoří bez ředitelů a zástupců ředitele v roce 2007

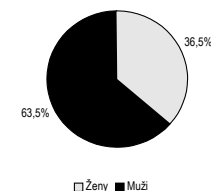
Graf 5: Přepočtený počet učitelů středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří bez ředitelů a zástupců ředitele a jejich průměrný měsíční plat v roce 2007

Podíl učitelů-mužů ve středním školství celkem je obecně výrazně vyšší než v předškolním a základním vzdělávání. V roce 2007 pracovalo v regionálním školství 36,1 % učitelů-mužů. Průměrný měsíční plat učitelů-mužů se pohyboval na vyšší úrovni než plat učitelek, a to o 2,6 %, tj. o 671 Kč. Zatímco učitelé-muži pobírali průměrný měsíční plat 25 372 Kč, průměrný měsíční plat učitelek činil 24 701 Kč.

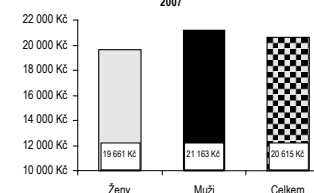
Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008.

Graf č. 6
Učitelé odborného výcviku

Přepočtený počet učitelů odborného výcviku v roce 2007

Průměrný měsíční plat učitelů odborného výcviku v roce 2007

Graf 6: Přepočtený počet učitelů škol určených pro žáky se SVP bez ředitelů a zástupců ředitele a jejich průměrný měsíční plat v roce 2007

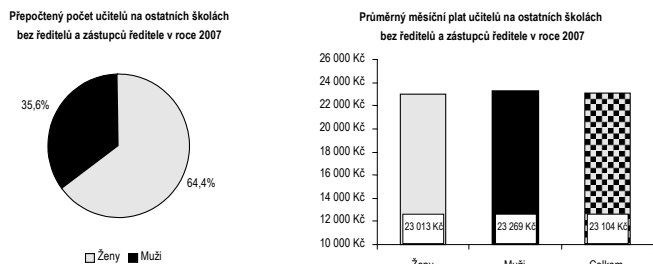
V případě učitelů odborného výcviku byla v roce 2007 zaznamenána na rozdíl od ostatních druhů škol početní převaha mužů nad ženami. Podíl učitelů odborného výcviku-mužů činil 63,5 % z celkového počtu učitelů odborného výcviku v regionálním školství.

Průměrný měsíční plat učitelek odborného výcviku byl o poznání nižší než průměrný měsíční plat učitelů odborného výcviku-mužů. Učitelky odborného výcviku pobíraly průměrně 19 661 Kč a jejich plat byl o 7,1 %, tj. o 1 502 Kč, nižší než průměrný měsíční plat učitelů odborného výcviku-mužů. Učitelé odborného výcviku-muži pobírali v roce 2007 průměrný měsíční plat ve výši 21 163 Kč.

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008.

Graf č. 7 Učitelé na ostatních školách

Učitelé na ostatních školách – jsou zde zahrnuti údaje o učitelích základních uměleckých škol, učitelích jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, učitelích v zařízeních pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, učitelích ve školách a v zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ostatních učitelích.

Graf 7: Přepočtený počet učitelů na ostatních školách bez ředitelů a zástupců ředitele a jejich průměrný měsíční plat v roce 2007

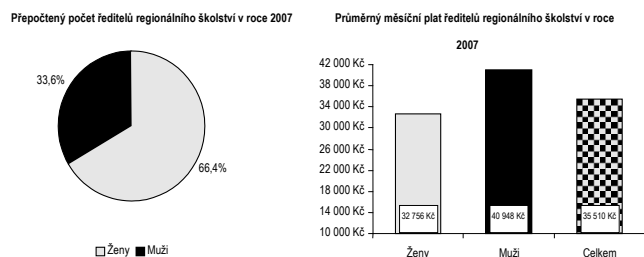
Podíl učitelů-mužů na ostatních školách byl v regionálním školství v roce 2007 poměrně vysoký a činil 35,6 %.

Výše průměrných měsíčních platů učitelek a učitelů-mužů na ostatních školách byly téměř vyrovnány. Průměrný měsíční plat učitelů-mužů byl jen o něco málo vyšší než průměrný měsíční plat učitelek. Zatímco učitelé-muži pobírali průměrný měsíční plat 23 269 Kč, průměrný měsíční plat učitelek byl o pouhých 1,1 %, tj. o 256 Kč, nižší a činil 23 013 Kč.

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008.

Graf č. 8 Genderová struktura ředitelů regionálního školství v roce 2007

Klasifikace zaměstnání (KZAM) neumožňuje analyzovat ředitele podle jednotlivých druhů a typů škol. Jsou zde obsaženy souhrnné údaje o ředitelích regionálního školství, zahrnující údaje o ředitelích mateřských škol, základních škol, středních škol včetně vyšších odborných škol a konzervatoří, škol určených pro žáky se SVP a ostatních škol. Uvedené údaje mohou být tudíž zkresleny z důvodu vysokého počtu ředitelek v mateřských školách a jejich zařazení do nižších platových tříd (převážně do 10. platové třídy), než je tomu v ostatních typech a druzích škol.

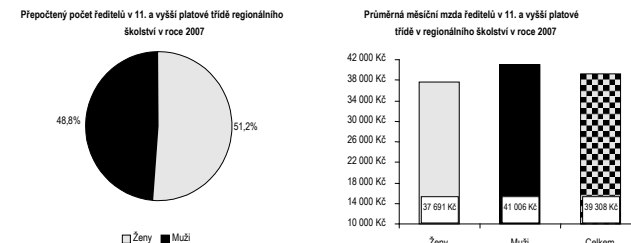

Graf 8: Přepočtený počet ředitelů regionálního školství a jejich průměrný měsíční plat v roce 2007

V roce 2007 pracovalo v regionálním školství (ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT, obcemi a kraji, odměňujících podle zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, § 109 odst. 3) 66,4 % ředitelek a 33,6 % ředitelů-mužů. Průměrný měsíční plat ředitelek činil 32 756 Kč a byl o 20,0 %, tj. o 8 192 Kč, nižší než průměrný měsíční plat ředitelů-mužů.

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008.

Graf č. 9 Přepočtený počet ředitelů v 11. a vyšší platové třídě regionálního školství a jejich průměrný měsíční plat v roce 2007

Sledujeme-li pouze ředitele zařazené do 11. a vyšší platové třídy, zjistíme, že se podíl žen a mužů poměrně vyrovnal a rozdíl v platě žen a mužů se výrazně zmenšil. Většina ředitelů mateřských škol, převážně žen, je zařazena do 10. platové třídy a tím je průměrný měsíční plat ředitelek snižován.

Ředitelé základních a středních škol jsou řazeni zpravidla do 12. nebo 13. platové třídy. Průměrný měsíční plat ředitelek byl tedy po odečtení 10. a nižší platové třídy o 8,1 %, tj. o 3 315 Kč, nižší než průměrný měsíční plat ředitelů-mužů.

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008.

Tabulka č. 10

Souhrnné údaje – genderová struktura v regionálním školství v roce 2007

TATO TABULKA SE BUDE JEŠTĚ PŘEPISOVAT !!!

Zřizovatelé: MŠMT, obec, kraj Zákon č. 262/2006, § 109 odst. 3	Podíl mužů	Průměrný měsíční plat				
		ženy	muži	celkem	Rozdíl ženy - muži	
Celkem učitelé	22,6%	22 385 Kč	23 820 Kč	22 693 Kč	93,9%	-1 454 Kč
Učitelé mateřských škol	0,2%	17 874 Kč	16 574 Kč	17 872 Kč	107,8%	1 300 Kč
Učitelé základních škol	14,1%	22 839 Kč	23 039 Kč	22 867 Kč	99,1%	-200 Kč
Učitelé středních škol vč. VOŠ a konzervatoří	36,1%	24 701 Kč	25 372 Kč	24 944 Kč	97,4%	-671 Kč
Učitelé škol určených pro žáky se SVP	20,7%	24 049 Kč	24 587 Kč	24 160 Kč	97,8%	-539 Kč
Učitelé odborného výcviku	63,5%	19 661 Kč	21 163 Kč	20 615 Kč	92,9%	-1 502 Kč
Učitelé na ostatních školách	35,6%	23 013 Kč	23 269 Kč	23 104 Kč	98,9%	-256 Kč
Celkem zástupci ředitelů	31,7%	30 933 Kč	33 856 Kč	31 860 Kč	91,4%	-2 923 Kč
Zástupci ředitelů mateřských škol	0,1%	x	x	x	x	x
Zástupci ředitelů základních škol	26,3%	32 023 Kč	32 526 Kč	32 155 Kč	98,5%	-503 Kč
Zástupci ředitelů středních škol vč. VOŠ a konz.	51,4%	34 003 Kč	34 910 Kč	34 469 Kč	97,4%	-907 Kč
Zástupci ředitelů škol určených pro žáky se SVP	22,3%	34 729 Kč	35 469 Kč	34 893 Kč	97,9%	-740 Kč
Zástupci ředitelů na ostatních školách	41,6%	31 586 Kč	31 652 Kč	31 614 Kč	99,8%	-65 Kč
Celkem ředitelé	33,6%	32 756 Kč	40 948 Kč	35 510 Kč	80,0%	-8 192 Kč
Celkem ředitelé v 11 a vyšší platové třídě	48,8%	37 691 Kč	41 006 Kč	39 308 Kč	91,9%	-3 315 Kč

Tabulka 10: Průměrné měsíční platy učitelů, zástupců ředitele a ředitelů a podíly mužů v regionálním školství v roce 2007

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání, Divize statistických informací a analýz: Sledování genderových otázek a věkové struktury zaměstnanců ve školství. In: Zpráva o základních výsledcích z šetření ISP za rok 2007. Praha, 2008

Autorky

Mgr. Anna Babanová v letech 2006–2007 působila jako koordinátorka projektu *Rovné příležitosti v pedagogické praxi*. Vystudovala PedF UK v Praze, obor výtvarná výchova a učitelství základních a středních uměleckých škol. Dnes je aktivní externí poradkyně a spolupracovnice občanského sdružení Žába na prameni.

Mgr. Nina Bosničová, PhD. na FF MU v Brně vystudovala magisterský obor anglický jazyk a literatura – slovenský jazyk a literatura. Na FF UK v Praze získala doktorát v oboru anglická a americká literatura, zaměření na žánr afroamerické autobiografie. V Gender Studies, o.p.s. působí jako projektová manažerka projektu *Fit pro změnu: flexibilita a genderová rovnost na trhu práce*, jehož hlavní cílovou skupinou je mladá generace.

Mgr. Kristýna Ciprová vystudovala magisterský program genderová studia na FHS UK. Tématem její diplomové práce, která byla součástí širšího projektu vedeného Věrou Sokolovou, bylo gay otcovství v kontextu aktivismu. Mezi oblasti jejího zájmu patří queer teorie a film. Spolupracuje s gay a lesbickým filmovým festivalem Mezipatra. V současnosti pracuje jako koordinátorka České ženské lobby.

Mgr. Pavla Frýdlová je spoluzakladatelkou Gender Studies, o.p.s. a proFem, o.p.s. Vystudovala FF UK v Praze – obory bohemistika, filosofie, historie a teorie filmu, 15 let se věnovala hranému filmu jako dramaturgyně, kritička a publicistka, v první polovině 90. let přednášela na FAMU scenáristiku a dramaturgii. Od roku 1996 je koordinátorkou projektu *Paměť žen*, z nějž připravila řadu publikací (poslední z nich *Ženy mezi dvěma světy*), rozhlasových serií a dokumentární film *Válka v paměti žen*. Ráda by iniciovala vznik Českého ženského archivu, který by mimo jiné upozornil na stovky důležitých, ale téměř zapomenutých Češek z nejruznějších vědních a kulturních oborů.

Mgr. Lucie Jarkovská vystudovala sociologii na MU v Brně, kde v současné době působí jako asistentka na oboru genderových studií na katedře sociologie FSS MU. Věnuje se výzkumu v oblasti genderové socializace a genderových aspektů školství. Působí také jako lektorka v oblasti genderově citlivé pedagogiky.

Mgr. Tereza Kynčlová je doktorandkou v Ústavu anglofonních literatur a kultur na FF UK a ve své vznikající disertační práci se zabývá konstrukcemi identit v dílech současných chicanských autorek. Zároveň je studentkou katedry genderových studií FHS UK, kde se specializuje na oblast feministické literární kritiky a postkoloniální studia.

Bc. Helena Skálová absolvovala na FHS UK obor studium humanitní vzdělanosti se zaměřením na neziskové organizace a genderovou problematiku. V Gender studies, o.p.s. pracuje od dubna 2006 jako informační specialista a podílí se i na chodu knihovny. Soustřeďuje se na postavení žen na trhu práce z hlediska diskriminace, rovných příležitostí a sladování rodinného a profesního života včetně aktivní participace otců na výchově a péči o děti. Aktivně spolupracuje na projektech zaměřených na práci s mládeží a připravuje společně s Pavlou Frýdlovou česko-německý historicko-vzdělávací projekt zaměřený na zapomenuté dějiny žen.

PhDr. Irena Smetáčková, PhD. vyučuje na katedře pedagogické a školní psychologie PedF UK. Původně vystudovala psychologii, pedagogiku a sociologii. Dlouhodobě se zaměřuje na problematiku genderové rovnosti ve vzdělávání, a to jak výzkumně a teoreticky, tak v prakticky orientovaných aktivitách. Mimo jiné se podílela na vedení následujících projektů, které podporují změnu ve školách: *Gender ve škole*, *Prolomit vlny? Ženství a mužství bez stereotypů: učme děti být samy sebou*, které byly realizovány v rámci Otevřené společnosti, o.p.s.

Mgr. Linda Sokačová je absolventkou oboru sociologie a sociální politika na FSV UK. V současné době působí jako ředitelka Gender Studies, o.p.s. pro rozvoj a strategické plánování. Podílí se na pořádání Soutěže o nejlepší firmu s rovnými příležitostmi pro ženy a muže v ČR a na projektu *Společnost přátelská rodině*, který se mimo jiné zaměřuje na vzdělávání rodičů na mateřské či rodičovské dovolené v oblasti ICT, fundraisingu a podnikání. Nepravidelně přispívá na feminismus.cz a do dalších internetových i tištěných médií včetně odborných periodik zaměřených na sociologii, zpracovává genderové analýzy a přednáší na téma rovných příležitostí a postavení žen ve společnosti.

Bc. (hons) Michaela Svatošová je absolventkou oboru Information and Library Science na Manchester Metropolitan University ve Velké Británii. Od roku 2003 pracovala v Gender Studies, o.p.s. jako informační specialista. Spravovala weby jednotlivých projektů Gender Studies a internetové feministické knihkupectví. Jako jedna z živých „knih“ se aktivně podílela na osvětovém projektu *Živá knihovna*.

Mgr. Klára Vlková absolvovala bakalářské studium humanitních věd na Fakultě humanitních studií UK a magisterské studium kulturologie na Filosofické fakultě UK, kde je externí doktorandkou. V současné době je spolu s Mgr. Irenou Smetáčkovou, PhD., koordinátorkou projektu *Ženství a mužství bez stereotypů: učme děti být samy sebou*, který realizuje Otevřená společnost, o. p. s. V letech 2003–2006 společně koordinovaly projekt Gender ve škole: zavádění konceptu gender do pedagogické praxe. Pro Nadaci Open Society Fund Praha v letech 2000 a 2001 připravovala vzdělávací program *Společnost, ženy a muži z aspektu gender*.

Gender Studies, o.p.s.

Je nevládní neziskovou organizací, která slouží především jako informační, konzultační a vzdělávací centrum v otázkách vztahů mužů a žen a jejich postavení ve společnosti. Cílem organizace je shromažďovat a dále zpracovávat a rozšiřovat informace související s tematikou genderu. Prostřednictvím projektů GS aktivně ovlivňuje změny týkající se rovných příležitostí v různých oblastech, jako jsou například trh práce, politická participace žen, informační technologie a podobně. GS také provozuje knihovnu obsahující množství publikací a materiálů k feminismu, gender studies, právům žen a mužů atp.

Gender Studies poskytuje:

- ▶ konzultace v oblasti sladování rodinného a pracovního života (work/life balance), postavení žen a mužů na trhu práce a oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže
- ▶ informační servis pro genderovou problematiku: sladování rodinného a pracovního života, postavení žen v řídicích pozicích, vzdělávání v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže, účast žen v rozhodovacích procesech a politice
- ▶ vydávání a distribuci zpravodajů Rovné příležitosti do firem
- ▶ knihovnické a informační služby v oblasti genderové tematiky: největší knihovna zaměřená na genderovou tematiku a rovné příležitosti pro ženy a muže ve střední Evropě (7 tisíc titulů)
- ▶ přednášky, školení a semináře na téma rovné příležitosti pro ženy a muže (trh práce, politika, ICT apod.)

Kontakt: Gender Studies, o.p.s.
Gorazdova 20
120 00 Praha 2
Tel./fax: +420-224-915-666
e-mail: office@genderstudies.cz
www.genderstudies.cz
www.feminismus.c

